

SPRÁVY SAV

Slovenská akadémia vied

3. 2016

52. ročník

Riaditeľka Ústavu normálnej
a patologickej fyziológie SAV
a držiteľka Ceny SAV

Ol'ga Pecháňová

Sme len na začiatku objavných zistení

V TOMTO ČÍSLE

Udelili Ceny SAV	3
Veda je tak trochu dlžníkom náhody	4
Ako liečiť umelecké diela a modelovať chute	8
Kedy ladí organológ s mikrobiológom	11
Ako vymeniť nápad za ERC grant	12
Šanca pre tých, čo vedia presvedčiť	13
Cimulact: dialóg občanov, vedcov a politikov	14
Čínske ocenenie práce slovenského sinológa	16
Doktorandi našartovali svoj klub	18
Laudačný deň etnológov	19
Výročie Ústavu experimentálnej onkológie	19
Keď základný výskum plní koncertné sály	20
Pocť sociologičke	24
Uznanie pre fyzika	24
SAV naj dôveryhodnejšou inštitúciou	24
Noví riaditelia	24
Významné podujatia Ekonomického ústavu SAV	25
Veda v médiách	25
Memorandum o porozumení	25
Softvér pre spravodlivosť	25
Zlatá medaila Irine Bokovej	26
Jubileum profesora Štefana Lubyho	26
Nové knihy VEDY, vydavateľstva SAV	27

POKIAL BY TRANSFORMÁCIA BOLA SPOJENÁ SO ZLUČOVANÍM ÚSTAVOV DO KONZORCIÍ, VEDELA BY SOM SI NÁS PREDSTAVIŤ AJ V SPOLOČNOSTI ÚSTAVOV S VIAC APLIKOVANÝM ZAMERANÍM. VZNIKLA BY TAK NOVÁ KVALITA VÝSKUMU V RÁMCI HRANIČNÝCH, MEDZI ODBOROVÝCH TÉM, HOVORÍ RIADITEĽKA ÚSTAVU NORMÁLNEJ A PATOLOGICKEJ FYZIOLÓGIE SAV A DRŽITEĽKA CENY SAV OLGA PECHÁNOVÁ.

4 – 7

DOMENICO PANGALLO Z ÚSTAVU MOLEKULÁRNEJ BIOLÓGIE V SEBE NEZAPRIE SVOJ TALIANSKY PŮVOD, KEĎ DŔAZNE PRIPOMÍNA, ŽE KULTÚRNE DEDIČSTVO NIE SÚ LEN UMELECKÉ DIELA, ALE I TRADIČNÉ POTRAVINY A NÁPOJE. AJ PRETO S ROVNAKÝM ZÁPALOM AKO O PRVEJ TÉME HOVORÍ O ĎALŠEJ, KTOROU SA V LABORATÓRIU ENVIRONMENTÁLNEJ A POTRAVINOVEJ MIKROBIOLÓGIE ZAOBERAJÚ. O KVALITE POTRAVÍN.

8 – 10

PREZIDENT EURÓPSKEJ VÝSKUMNEJ RADY (ERC) PROFESOR JEAN-PIERRE BOURGUIGNON BOL V JÚNI NA SLOVENSKU. CIEĽOM NÁVŠTEVY BOLO INŠPIROVAŤ SLOVENSKÝCH VEDCOV V SNAHE O ZÍSKAVANIE ERC GRANTOV. V ROZHOVORE PRE SPRÁVY SAV OKREM INÉHO POVEDAL, PREČO MÔŽU MAŤ NIEKTORÉ KRAJINY S PROJEKTMI PROBLÉM A ČO TO MÔŽE ZMENIŤ.

12 – 13

VÝSLEDKY VEDCOV Z ÚSTAVU HUDOBNEJ VEDY NEZRIEDKA POČUŤ V KONCERTNÝCH SÁLACH, PRI VYSTÚPENIACH SPEVÁCKYCH SÚBOROV ČI FOLKLÓRNYCH SÚBOROV, ALEBO HOCI AJ NA OBYČAJNEJ TANCOVAČKE. JE TO NAJVIDITEĽNEJŠIA, ALE STÁLE LEN ČASŤ ICH PRÁCE. VIAC V ROZHOVORE S RIADITEĽKOU HANOU URBANCOVOU.

20 – 23

UDELI LI CENY SAV

Najvýznamnejšie vedecké ocenenia na Slovensku si 23. júna odniesli z Kongresového centra v Smoleniciach vedci SAV a popularizátori vedy. Šesť Cien SAV udelili jednotlivcom a kolektívom za vedu a výskum, šesť za popularizáciu vedy.

„Vieme identifikovať tých najlepších a mali by sme štartovať novú etapu prístupu k Cenám SAV, aby od nás nedostali len ocenenie, ale aj adekvátnu podporu vo všetkých smeroch,“ povedal vo svojom príhovore predseda SAV prof. RNDr. Pavol Šajgalík, DrSc.

Cenu za vedeckovýskumnú činnosť odovzdali kolektívu pracovníkov Laboratória environmentálnej a potravinovej mikrobiológie pod vedením Dr. Domenica Pangalla, DrSc., z Ústavu molekulárnej biológie SAV v zložení RNDr. Mária Bučková, PhD., Mgr. Lucia Kraková, PhD., a Mgr. Andrea Puškárová, PhD. (viac na inom mieste *Správ SAV*).

Rovnaké ocenenie získal prof. MVDr. Michal Novák, DrSc., Dr.h.c., z Neuroimunologického ústavu SAV. Dostal ho za riešenie vedeckovýskumných úloh zásadného vedeckého významu, za vytváranie podmienok na vedeckú prácu v oblasti prírodných vied a za založenie neuroimunológie ako nového vedného odboru na Slovensku. Počas vedeckej kariéry získal množstvo prestížnych vedeckých grantov, ocenení a vytvoril rozsiahlu medzinárodnú sieť spolupracujúcich inštitúcií. Vedecká kariéra M. Nováka je úzko spätá s výskumom mozgu, a to predovšetkým v kontexte s funkciou imunitného systému. Už roky sa úspešne venuje objasňovaniu fyziologických aj patofyziologických mechanizmov fungovania centrálneho nervového systému. Špecificky sa venuje výskumu molekulových mechanizmov asociovaných s patogenézou Alzheimerovej choroby. V rámci tejto problematiky je autorom niekoľkých objavov zásadného významu, z ktorých je vari najdôležitejší objav patologického mechanizmu vedúceho k prejavom Alzheimerovej choroby a niekoľkých ďalších neuropsychiatrických ochorení.

Cenu SAV získal aj Mgr. Peter Bystrický, PhD., z Historického ústavu SAV za monografiu *Pes v mytológii, náboženstve a folklóre v staroveku a stredoveku*. Je to mimoriadna vedecká publikácia, ktorá tematicky nadväzuje na predchádzajúce vysoko hodnotené historické práce týkajúce sa spolužitia človeka a zvierat. V slovenskom i stredo európskom kontexte ide o prvú monografiu, ktorá

komplexne spracováva túto tému na vysokej odbornej úrovni.

Akadémia udelila dve ocenenia v oblasti medzinárodnej vedecko-technickej spolupráce.

Prvé získal RNDr. Marian Janák, DrSc., z Ústavu vied o Zemi SAV a s ním aj spoliešiteľia Ing. Martin Nosko, PhD., z Ústavu materiálov a mechaniky strojov SAV a RNDr. Vlasta Sasinková z Chemického ústavu SAV za prvý nález diamantu a moissanitu v juhovýchodných Alpách. Nález diamantu z Pohorja (juhovýchodné Alpy, Slovinsko) definitívne potvrdil ultravysokotlakovú metamorfózu v tejto oblasti. V tom čase niektorí rakúski geológovia spochybňovali dosiahnutie podmienok ultravysokotlakovej metamorfózy v tejto časti Álp. Medzi vedecké úspechy M. Janáka patrí aj prvý objav ultravysokotlakovej metamorfózy v bulharských Rodopoch, prvý objav diamantu v ultravysokotlakových horninách škandinávskych kaledoníd v oblasti Tromsø v severnom Nórsku a prvý objav ultravysokotlakovej metamorfózy v škandinávskych kaledonidách v príkrove Seve, Švédsko.

Druhé z týchto ocenení si z rúk predsedu SAV P. Šajgalíka prevzala doc. RNDr. Oľga Pecháňová, DrSc., z Ústavu normálnej a patologickej fyziológie SAV (viac na inom mieste *Správ SAV*).

Cenu SAV pre mladého vedeckého pracovníka si odniesol Mgr. Juraj Lieskovský, PhD., z Ústavu krajinnnej ekológie SAV za koordináciu prestížneho medzinárodného programu *NASA Land-Cover / Land-Use Change Program: „200 years of land use and land cover changes and their driving forces in the Carpathian Basin“*. Spolupracovali na ňom vedci z Univerzity vo Wisconsin, Humboldtovej univerzity, Švajčiarskeho federálneho ústavu pre výskum lesa, snehu a krajiny spolu s riešiteľskými kolektívami zo

záujmového regiónu. Cieľom projektu bolo získať a zdigitalizovať informácie o krajinnnej pokrývke z historických máp karpatského regiónu a zladit' ich s informáciami získanými zo satelitných snímkov systému LANDSAT. Takto získané informácie spolu s doplňujúcimi štatistickými informáciami slúžili ako podklad pre hodnotenie zmien krajinnnej pokrývky a ich hnacích síl v karpatskom regióne.

Akadémia ocenila aj šiestich popularizátorov vedy z prostredia Slovenskej akadémie vied i mimo nej. Cenu SAV za popularizáciu vedy udelila PhDr. Slavomírovi Micháľkovi, DrSc., a kolektívu autorov z Historického ústavu SAV za publikáciu *„Zlaté šesťdesiate“ v rozdelenom svete*. Za dlhoročnú prácu, orientovanú na popularizáciu vedy medzi deťmi predškolského veku, žiakmi základných škôl i medzi stredoškolskými študentmi ju získala RNDr. Mária Zentková, CSc., z Ústavu experimentálnej fyziky SAV. Ing. Jána Baláža, PhD., z Ústavu experimentálnej fyziky SAV ocenili za dlhoročnú bohatú popularizačnú a mediálnu aktivitu v oblasti kozmonautiky, kozmických vied a technológií. Ing. Pavlovi Farkašovi, PhD., z Chemického ústavu SAV a Ing. Miroslavovi Ferkovi, PhD., z Ústavu pre výskum srdca SAV dali Cenu SAV za organizovanie „Interaktívnej konferencie mladých vedcov“ určenej mladým vedeckým pracovníkom do 35 rokov, PhD. a študentom vysokých škôl prírodovedných, lekárskejších, farmaceutických a chemických vied. Za popularizáciu vedy v Rozhlase a televízii Slovenska dostal Cenu SAV pre príslušníka mediálnej komunity dlhoročný spolupracovník a erudovaný popularizátor vedy v Rozhlase a televízii Slovenska Peter Turčák (ocenených vedcov budú *Správ SAV* postupne predstavovať).

(vit, pd) | Foto: Róbert Grznár

PREDSEDA SAV PROF. RNDR. PAVOL ŠAJGALÍK, DRSC., (VPRAVO) A OCENENÝ PROF. MVDR. MICHAL NOVÁK, DRSC., DR.H.C., RIADITEĽ NEUROIMUNOLOGICKÉHO ÚSTAVU SAV

VEDA JE TAK TROCHU DLŽNÍKOM NÁHODY

Keď sa na jeseň počas Dňa otvorených dverí Ústavu normálnej a patologickej fyziológie SAV prihovárala plnej zasadačke stredoškôľakov, povedala okrem iného, že možno medzi nimi sedí jej budúci kolega. Doc. RNDr. Oľga Pecháňová, DrSc., riaditeľka tohto ústavu, hovorí o svojej práci spôsobom, že s akvizíciami iste problémy nemá. Správy SAV prinášajú rozhovor s touto vedkyňou, ktorá len nedávno prebrala Cenu SAV.

Cenu SAV ste dostali najmä vďaka projektom pri výskume úlohy oxidu dusnatého v kardiovaskulárnych ochoreniach. Možno by sme mohli začať tým, že oxid dusnatý bol v roku 1992 molekulou roka a o šesť rokov neskôr dostali objavitelia jeho významu pre túto oblasť Nobelovu cenu. Prečo je taký dôležitý?

Keď sa povie oxid dusnatý (vzorec: NO), väčšinou sa to spája s chémiou, nie fyziológiou. Kým bola objavená jeho fyziologická úloha – teda tá, ktorú má v tele –, tak sa o ňom hovorilo viac ako o splodine z výfukov. Alebo ako o produkte kyslých dažďov. Zlomom boli deväťdesiate roky. A vlastne práve fyziologická úloha oxidu dusnatého je spojená s mojim nástupom do tohto ústavu.

Ako to?

Prijímal ma doktor Smieško [MUDr. Vladimír Smieško, CSc., popredný slovenský fyziológ, v rokoch 1994 až 1999 riaditeľ ústavu – poznámka redakcie], ktorého laboratórium bolo zamerané na sledovanie činnosti ciev – vazoaktivity. Sledoval rôzne faktory, ktoré dokážu rozťahnuť cievnú stenu, čo vedie napríklad k zníženiu krvného tlaku. Keď som nastúpila, vedelo sa, že existuje látka, ktorá sa označovala ako endotelový relaxačný faktor. Hovorilo sa jej tak preto, lebo vedci ešte nepoznali, o akú substanciu ide. Ale vedeli, že ju produkuje endotel – najvnútornejšia výstelka cievnej steny. Produkuje do krvi niekoľko látok, ktoré sú „zodpovedné“ za rozťahnutie cievnej steny. V čase, keď som vo vede a v ústave začínala, rôzne známe svetové vedecké laboratória súťažili, kto prvý odhalí podstatu tejto látky.

To vaše bolo mimo?

My sme sledovali, kto to vyhrá. Lebo náš ústav nemal dostatočné vybavenie na to, aby sme sa do tejto súťaže mohli zapojiť. Smola. Doktor Smieško bol v tejto oblasti naozaj priekopníkom. Trúfam si povedať, že bol najmenej rovnako ďaleko ako neskorší „nobelisti“. Ak by sme boli dobre vybavení, dokázali by sme sa – podľa môjho názoru – do tejto súťaže veľmi výrazne zapojiť.

Kto boli víťazi?

Profesor Furchgott [Nobelovu cenu získali R. F. Furchgott, L. J. Ignarro a F. Murad – poznámka redakcie] ukázal mechanizmus, ako endotelový relaxačný faktor funguje. A k tomu, že je to oxid dusnatý, prispeli ďalší vedci. Inak, profesor Murad dostal cenu za objav Viagra.

Iste je tam súvis...

Pochopiteľne. Najmä v mechanizme, ako pôsobí Viagra a oxid dusnatý. Oxid dusnatý aktivuje ďalšie biochemické cesty. Jedna z nich vedie k faktoru, ktorý už priamo rozťahuje cievy. A Viagra je látka, ktorá zabraňuje degradácii tohto faktora. Takže jej objavenie je nadviazané na zistenie fyziologickej úlohy oxidu dusnatého.

Ako sa stalo, že jeho úloha ostala pre vedcov tak dlho utajená?

Len čo bola objavená úloha oxidu dusnatého, mnohé farmaceutické firmy začali vyvíjať také látky, ktoré ho telu dodajú. Volajú sa NO-donory. Ale takéto NO-donory sú na svete už desaťročia. Viete, ktorý je najstarší? Nitroglycerín. Ten sa v medicíne používa už viac ako sto rokov. Bez ohľadu na to, že by sa vedelo, na akom princípe funguje.

To sa zistilo empiricky?

Áno. Zásľuhu na tom mal aj Nobel [Alfred Bernhard Nobel – švédsky chemik a významný vynálezca – poznámka redakcie]. Pracovníci v jeho fabrikách, ktorí s nitroglycerínom robili pri výrobe výbušnín, mali začervenané cievy na tvári. Jeden z lekárov si to všimol, uvedomil si, že nejaká látka, s ktorou robia, rozširuje cievy, a keď sa tomu začal venovať, zistil, že je to nitroglycerín. Tak ho navrhol na klinické experimenty. Účinok sa potvrdil a odvtedy sa používal na rozšírenie ciev pri problémoch so srdcom. Bez toho, aby sa vedelo, vďaka akému mechanizmu má taký účinok.

Nedráždilo to vedcov?

Dráždilo, ale nepišli na to. Treba povedať, že zavedenie nitroglycerínu ako lieku sa časovo veľmi blíži objavu endotelu, o ktorom sme hovorili. Keby sa spojili tí, ktorí prišli na jedno a druhé, možno by jeden druhého posunuli v bádani. Ale neurobili to.

Interdisciplinarita vtedy nebola taká samozrejماً ako dnes...

Našťastie, výmena informácií vyzerá teraz úplne inak.

Ale aj tak je zvláštne, že ten význam oxidu dusnatého sa ukázal až začiatkom deväťdesiatych rokov, či nie?

Za každý veľký objav môže náhoda. Cievy sa pri skúmaní musia navliekať na drôtky prístroja – myografu. Robil to aj profesor Furchgott – veľmi dôkladne. I jeho laborant. Ten trochu menej precízne, často prvú vrstvu cievy zotrel. No a ukázalo sa, že tie cievy, ktoré navliekal on, reagujú inak ako tie, ktoré navliekal profesor. Raz sa v reakcii na tú istú látku rozťahli, inokedy stiahli. Zistili, že príčinou je, že na tých „laborantových“ cievach je endotel zotretý. Takže rozdiel bude v tom, čo produkuje endotelová vrstva.

Ešte stále neboli pri oxide dusnatom...

Nie. Potom sa začala hľadať tá látka, endotelový relaxačný faktor, ktorá cievnú stenu uvoľňuje. Až ďalšie laboratória boli úspešné, najväčšiu zásluhu na zistení, že ide o oxid dusnatý, mal profesor Ignarro.

A prečo sa to teda stalo až v deväťdesiatych rokoch?

Zrejme to súvisí s prístrojovým vybavením a neľahkou detekciou oxidu dusnatého.

Je ľudské telo stále plné tajomstiev?

Iste. V podstate sme len niekde na začiatku objavných zistení. Podľa môjho názoru od objavu antibiotík sa skutočne zásadný objav ani neurobil. Nemáme vyriešené kardiovaskulárne choroby, onkologické ochorenia. A tie by si rozhodne už nejaký zásadný objav „zaslúžili“.

Nedorozprávali sme tú vašu cestu do ústavu. Čo vás k téme kardiovaskulárnych chorôb, vysokého krvného tlaku, oxidu dusnatého prilákalo?

Skončila som Prírodovedeckú fakultu, diplomovú prácu som si robila v roku 1986 na Lekárskej fakulte. A práve na tú sa vtedy obrátil doktor Smieško, či nevedia odporučiť biochemika. V ústave dominovali fyziológovia a inštitúcia sa chcela posunúť ďalej. Očakávali, že založím biochemické laboratórium. Malo za úlohu vysvetliť výsledky fyziologického výskumu na molekulovej úrovni, teda aký molekulový mechanizmus spôsobuje zmenu funkcie organizmu.

Báli ste sa toho?

Našťastie som mala veľmi dobré kontakty na Lekárskej fakulte UK. Tamojší bývalí kolegovia mi so zakladaním biochemického laboratória výrazne pomohli. Tam som aj začala robiť veľa výskumov, pokiaľ sme nenakupili dostatočné biochemické vybavenie a prístroje. Dlhú dobu som tu bola najmladšia. Až pár rokov po mojom nástupe sa podarilo prijať ďalších mladých vysokoškôľakov – aspirantov. Medzi nimi bola aj moja terajšia

zástupkyňa doktorka Bernátová [RNDr. Ivetta Bernátová, DrSc., zástupkyňa riaditeľky a predsedníčka vedeckej rady ústavu – poznámka redakcie]. Hľadala tému dizertačnej práce. Vtedy už bola známa úloha oxidu dusnatého, ktorú sme spomínali. Tak si vybrala za tému sledovanie vplyvu oxidu dusnatého na krvný tlak a funkciu cievnej steny. Bola to na tomto pracovisku nová téma.

Možno povedať, že vďaka tomuto zameraniu pribudol ústavu nový významný smer?

Odvtedy sa v ústave začala podstatne hlbšie a na inej úrovni sledovať téma vysokého krvného tlaku. Čo k nemu prispieva, ako mu predchádzať, ako ho liečiť. Výrazne sme prispeli k vývoju nového modelu hypertenzie založeného na báze blokovania oxidu dusnatého. Teda ak ho endotel produkuje menej, postupne sa zvyšuje krvný tlak, čo vedie až k hypertenzii.

Cenu SAV ste dostali za medzinárodné projekty v tejto oblasti. Aké? Fyziologickú úlohu oxidu dusnatého sme

sledovali prví na Slovensku. V krajine veľmi nebolo s kým sa radiť. Preto boli pre nás veľmi dôležité kontakty v zahraničí. Začali sme tam, kde sa venovali stanoveniu oxidu dusnatého, čo nie je jednoduché. Je to plyn, veľmi rýchlo – hovoríme o sekundách – sa degraduje. Takže stanoviť jeho mieru produkcie je veľmi ťažké. Odpoveď napríklad na otázku, koľko ho máme v krvi, je veľmi zložitá. Chodili sme kvôli tomu za vedcami do Grazu. Tam sme stretli kolegov, ktorí sa venovali podobnej problematike – oxidu dusnatému v mozgu. Tak sa v deväťde- ▶

ZA ČO JE CENA SAV

Doc. RNDr. Oľga Pecháňová, DrSc., riaditeľka Ústavu normálnej a patologickej fyziológie SAV, získala Cenu SAV v oblasti medzinárodnej vedecko-technickej spolupráce. Pracovníčkou Ústavu normálnej a patologickej fyziológie sa stala v roku 1986, jeho riaditeľkou je od roku 2007. Je vedúcou laboratória neuro-kardiovaskulárnych interakcií. Nedávne hodnotenie agentúrou ARRA zaradilo kolektív, ktorý vedie, medzi špičkové výskumné tímy SAV s jedným z najnižších vekových priemerov. Hlavnými cieľmi jej vedeckej práce je charakterizovať látky a signálne dráhy zodpovedné za zvýšenie krvného tlaku, analyzovať látky pre prevenciu a liečbu hypertenzie a skúmať ich vplyv na srdce, cievy a obličky. Venuje sa aj cielej ochrane tkanív pred vysokým krvným tlakom. O. Pecháňová je medzinárodne uznávanou odborníčkou s H-indexom 27, viac ako 200 pôvodnými vedeckými prácami, z ktorých viac ako 140 vyšlo v renomovaných zahraničných impaktovaných časopisoch. Je autorkou a spoluautorkou troch vedeckých knižných publikácií a 15 kapitol v knihách. Jej práce sú citované doposiaľ zhruba 1700-krát v citačných databázach.

Je zakladateľkou občianskeho združenia NO klub, ktoré ju podporovalo pri založení tradície medzinárodných sympózií organizovaných ústavom, konajúcich sa v pravidelných dvojiročných in-

tervaloch. Aktivity O. Pecháňovej viedli k intenzívnej spolupráci Ústavu normálnej a patologickej fyziológie SAV s laboratóriami a významnými vedeckými pracovníkmi v Japonsku, Argentíne, vo Francúzsku, v Nemecku, Rakúsku, vo Fínsku, v Španielsku, Taliansku aj v Českej republike. V roku 2015 bol úspešne ukončený projekt *COST European Network on Gasotransmitters – BM1005*, v ktorom pracovala ako členka výboru za SR. Na základe vytvorených kontaktov v rámci projektu ústav naďalej rozvíja spoluprácu s kolegami zo Srbska, z Grécka, Poľska, Francúzska a Maďarska. Ústav zastúpený O. Pecháňovou je súčasťou ďalšieho projektu COST, a to EU-ROS: *Európska sieť pre výskum oxidačného stresu a redox biológiu*. V roku 2011 O. Pecháňová uzatvorila zmluvu o spolupráci Ústavu normálnej a patologickej fyziológie SAV s Center for Cardiovascular Research, Charité-Universitätsmedizin, Berlin, ktorej výsledkom je vytvorenie spoločného laboratória. Toto laboratórium významne podporuje výskum v danej oblasti predovšetkým prostredníctvom výmenných pobytov vedeckých pracovníkov.

Oľga Pecháňová je zvolená za budúcu prezidentku (President elect) International Society of Pathophysiology a je prezidentkou organizačného výboru 8. medzinárodného kongresu patofyziológie. Získala viaceré významné medzinárodné ceny a ocenenia.

(Idt)

► siatych rokoch začala v Rakúsku naša prvá väčšia medzinárodná spolupráca. Postupne pribudli Francúzi, Nemci, Taliani. Neskôr Fini, Japonci...

... ide to potom samo?

Za dôležitý považujem náš prvý multilaterálny projekt na európskej úrovni. Oslovil nás profesor Rudi Busse, vtedajší direktor Inštitútu pre kardiovaskulárnu fyziológiu Univerzity Johanna Wolfganga Goetheho vo Frankfurt nad Mohanom. Jeho tím poďával veľký medzinárodný projekt týkajúci sa témy oxidu dusnatého a chceli nás za partnerov. Takéto projekty rozbehli veľké európske rámcové programy. Dostali sme na to vtedy do ústavu viac ako milión korún. Dve mladé vedecké pracovníčky! Ústav na to ani nemal vhodný bankový účet... Treba povedať, že najmä veľké projekty s medzinárodnými tímami prinášajú nové kontakty a plodné vedecké spolupráce. Teraz ich máme toľko, že ďalšie musíme zvažovať, aby naši vedeckí pracovníci všetko stihli. Keď spolupráce hodnotím, musím zdôrazniť, že ich bolo toľko a takých zaujímavých práve vďaka vychytenej téme, akou oxid dusnatý nesporne bol.

Nestáva sa pri takomto vedeckom hite, že vedci na rôznych koncoch sveta riešia to isté a tak sa vlastne mrhá silami i peňiazmi?

Keď sa nevedelo, že endotelový relaxačný faktor je oxid dusnatý, rôzne laboratória boli určite zamerané na to isté. Hľadali odpoveď na tú istú otázku. Čo to je. Od momentu, keď sa to zistilo, témy sa začali diferencovať podľa toho, aká dôležitá sa ukazovala úloha oxidu dusnatého v rôznych tkanivách. Má tých úloh veľa, od pôsobenia na cievy až po motoriku či učenie a pamäť. Jednotlivé laboratória začali tak postupne odhaľovať účinky oxidu dusnatého v rôznych tkanivách.

Faktom je, že za otázkami vedcov je človek napríklad s vysokým tlakom, ktorý sa pýtajú stále to isté: kde je pilula? Nezaujímajú ho články vo vedeckých časopisoch, ale práve tá tabletky. Ako mu vysvetliť, že k nej ideme najrýchlejšie, ako sa dá?

Treba si uvedomiť, že aj naše články v renomovaných časopisoch slúžia na to, aby ju dostal čo najskôr. Aby ich vedci mohli publikovať, musia sa zameriavať tým smerom, ktorý je objavný. Posúva to poznanie. Na niečo v nich odpovedajú a zároveň na ich základe vznikajú nové otázky, ktoré zasa zaujmú povedzme ďalších vedcov. V konečnom dôsledku všetko toto snaženie smeruje (pochopiteľne nie vždy) práve k tej pilule.

Takže nakoniec máme puzzle, ktoré sa poskladá a dá obraz?

Áno. Preto je výborné, že máme také možnosti spoznávať cez počítač na svojom stole najnovšie poznatky kolegov aj z druhého konca sveta.

Venujete sa základnému výskumu. Máte niekde v hlave aj to, že na jeho konci by mala byť tá „pilula“?

Samozrejme, veď to je cieľ. Hoci často sa hovorí, že cieľom je cesta. Ale faktom je, že naše bádanie a sledovanie mechanizmov by malo v konečnom dôsledku viesť k látke, ktorá dokáže efektívne pomôcť človeku s vysokým krvným tlakom alebo iným kardiovaskulárnym ochorením. Vieme povedať, ktorá látka spúšťa aký mechanizmus, a ak ho napríklad zablokujeme, znížime krvný tlak. Tá látka sa potom v princípe stáva námetom na vývoj nového lieku. To už je ale viac úloha farmaceutických spoločností.

A cítite ich záujem?

Na Slovensku nie, lebo tu žiadne relevantné nie sú. V zahraničí je to iné, na vývoj nových liečiv idú obrovské sumy. Spoza hraníc záujem prichádza. Tak nás napríklad oslovili Francúzi. Chceli skúmať novú lát-

venská akadémia vied, vznikol aj súbor niekoľkých samostatných laboratórií zameraných na medicínsky výskum. V roku 1957 boli tieto laboratória združené ako oddelenia do vedeckého ústavu s názvom Ústav experimentálnej medicíny SAV. V roku 1965 z dvoch oddelení – oddelenia experimentálnej chirurgie [viac *Správy SAV* 2/2016, *Srdce si dokáže pamätať* – poznámka redakcie] a oddelenia experimentálnej hygieny – vznikli samostatné ústavy a pôvodný názov bol na základe novej profilácie zmenený na Ústav normálnej a patologickej fyziológie Slovenskej akadémie vied.

Ako bolo formulované jeho hlavné zameranie?

Bola ním kardiovaskulárna fyziológia a neurofyziológia. Takže hlavnými témami

ku a spustili prvé predklinické testy, ktoré napokon viedli k výrobe potravinového doplnku vhodného pre ľudí s vysokým krvným tlakom.

Nakoľko musíte – ako biochemička – pri tomto zameraní výskumu zvládať poznatky z medicíny?

Som pôvodne biochemička, ale teraz už možno viac fyziologička. Sledujem vedeckú lekársku problematiku neustále. Moje biochemické vzdelanie mi veľmi pomohlo v tom, aby som rozumela mechanizmom, prečo niektoré molekuly fungujú tak, ako fungujú. Fyziológia bola pre mňa veľmi dobrá nadstavba, lebo som si dokázala dať veci do súvisu. Že keď sa nejaká molekula správa tak a tak – má to takýto fyziologický dôsledok.

Na jesennom Dni otvorených dverí ste mali plno. Zrejme aj kvôli tomu, že ste ponúkli veľmi pestrý pohľad na to, čo ústav skúma. Vodivosť kože, mimiku, fungovanie mozgu, jeho poruchy. Krvný tlak... Je zameranie ústavu také pestré zámerne?

Aj u nás vyplýva zameranie ústavu z jeho histórie. Keď bola v roku 1953 založená Slo-

venská akadémia vied, vznikol aj súbor niekoľkých samostatných laboratórií zameraných na medicínsky výskum. V roku 1957 boli tieto laboratória združené ako oddelenia do vedeckého ústavu s názvom Ústav experimentálnej medicíny SAV. V roku 1965 z dvoch oddelení – oddelenia experimentálnej chirurgie [viac *Správy SAV* 2/2016, *Srdce si dokáže pamätať* – poznámka redakcie] a oddelenia experimentálnej hygieny – vznikli samostatné ústavy a pôvodný názov bol na základe novej profilácie zmenený na Ústav normálnej a patologickej fyziológie Slovenskej akadémie vied. boli kardiovaskulárny systém a mozog. To je veľmi široké zadanie, museli sme sa nejakým spôsobom vymedziť. V prvej oblasti v ústave pracovali dve veľké oddelenia. Jedno bolo zamerané na výskum srdca človeka a druhé na kardiovaskulárny systém na experimentálnej úrovni. Práve tu sa najviac sledovala funkcia cievnej stenky. Ako cievy reagujú, ktoré látky ich ovplyvňujú a prečo. A pokiaľ ide o neurofyziológiu – išlo najmä o procesy spracovania informácií v ľudskom mozgu a mechanizmy udržiavania rovnováhy postoja.

Zameranie sa časom mení?

Modifikuje. Lebo veda ide dopredu, témy sa prispôbujú novým poznatkom. Podstata ostáva, ale stále sa zameriavame na to, čo je aktuálne.

Kto o tom rozhoduje? Vedenie ústavu či vedci sami?

Mám šťastie na spolupracovníkov. Takže vedecké zamerania nemusíme nijako zvnútra riadiť. Okrem iného aj kvôli tomu, že väčšina kolegov je v ústave od študentských čias. Chápu zameranie ústavu i to, ako sa vyvíja, na čo dáva dôraz. Vo svojich témach sami hľadajú nové smery, ktoré ich posunú

významne dopredu. Znamená to tiež, že keď si tému sami vyberú, sú v nej úspešnejší a viac ich baví, ako keby ju dostali „zhora“.

Môžeme si priblížiť, čo robia jednotlivé laboratória ústavu?

Začnime mozgom. Laboratórium kognitívnej neurovedy sa venuje vzťahu mozgu a správania. Aké procesy v mozgu sú zodpovedné za správanie a vnímanie, za mentálne poruchy, schizofréniu. Cieľom je napríklad prispieť ku skorej diagnostike schizofrénie. Laboratórium regulácie motoriky sleduje napríklad mechanizmy vzpriameného postoja a všetkého, čo s tým súvisí. Cieľom je napríklad aj vyvíjať a zdokonaľovať prístroje, ktoré dokážu zabrániť pádom.

Ďalšie tri laboratória sa venujú kardiovaskulárnemu systému?

Áno. Laboratórium neuro-kardiovaskulárnych interakcií sleduje napríklad mechanizmy kardiovaskulárneho systému, ktoré môžu byť ovplyvnené centrálnym nervovým systémom – mozgom. Venujeme sa napríklad aj mechanizmom, ktoré sú spoločné pre vysoký krvný tlak a obezitu. O oxide dusnatom sme hovorili, ale je toho, pochopte ľahšie, viac. Laboratórium neurohumorálnej regulácie hemodynamiky sa zaoberá oxidom dusnatým v procese starnutia, počas dlhodobého stresu a, samozrejme, pri hypertenzii.

A posledné?

Je to laboratórium etiopatogenézy cievnych porúch a zameriava sa na komplexnú analýzu vazoaktivity (odpovede cievnej steny) na rôzne látky. Napríklad sa ukazuje, že okrem oxidu dusnatého je zaujímavé aj pôsobenie sírovodíka v cievach.

Akých špecialistov potrebuje tento ústav?

Založili ho lekári. Odvtedy sa veľa zmenilo. Máloktoľ lekár chce prepojiť svoju lekársku prax s vedeckými sledovaniami. My takých, našťastie, máme. Ale potrebujeme rôzne pohľady, takže aj rôzne odbory. Preto máme absolventov Prírodovedeckej fakulty, nielen z odboru fyziológie živočíchov, ale

napríklad aj z molekulárnej biológie. Pracujú u nás aj absolventi matematiky a fyziky výborní na analýzu a spracovanie výsledkov. Ale stávajú sa z nich postupne aj slušní fyziológovia. Máme zastúpenú veterinárnu medicínu, psychológiu i ďalšie špecializácie.

Darí sa vám dobudovať prístrojové vybavenie tohto ústavu?

Boli sme zapojení v Centre excelentnosti pre vývoj nových kompozitných materiálov (aj na medicínske účely) a pri tej príležitosti sa nám podarilo zlepšiť vybavenie nášho pracoviska. Povedala by som, že infraštruktúru sme veľmi významne posunuli dopredu. Ale to neznamená, že máme všetko, čo by sme chceli a potrebovali.

Ste vybavení porovnateľne ako podobné pracoviská napríklad v Rakúsku?

Určite sme na tom podstatne lepšie, ako sme boli pred desiatimi rokmi. Ale k skutočne špičkovému vybaveniu, aké povedzme majú niektoré rakúske pracoviská, nám ešte niektoré prístroje chýbajú.

Ako máte vymyslenú transformáciu?

Vždy sme jej boli veľmi otvorení. Vyžaduje to však okrem základného aj aplikovaný výskum. Preto, pokiaľ by transformácia bola spojená so zlučovaním ústavov do konzorcií, vedela by som si nás predstaviť aj v spoločnosti ústavov s viac aplikovaným zameraním. Vznikla by tak nová kvalita výskumu v rámci hraničných, medziodborových tém. Máme napríklad výbornú spoluprácu s Ústavom materiálov a mechaniky strojov SAV.

Trochu prekvapivé, nie?

Áno. Zameriavame sa v nej na sledovanie biokompatibility. Napríklad biokompatibility nanokompozitov na horčíkovej báze pre výrobu nových medicínskych implantátov. Ale veľmi dobrú spoluprácu máme aj s Ústavom polymérov, lebo nás zaujímajú polymérne nanočastice. Pre laikov: môžeme si ich predstaviť ako veľmi malú kapsulu, do ktorej sa dá zabaliť rôzna kombinácia

liečiv s postupným uvoľňovaním a možnosťou zacieliť aktívne látky práve tam, kde treba. Ak sme hovorili o zameraní ústavu, tak transdisciplinarita nás vedie za hranice jeho pôvodného smerovania. Ale je dôležitá pre získanie nových výsledkov, ktoré vznikajú práve na hraniciach takýchto – na prvý pohľad nezlučiteľných – odborov.

Je to vďaka novým technológiám?

Áno, aj. Ale i vďaka tomu, že vedci si čoraz viac uvedomujú, že sa na svoj výskum musia pozrieť tiež z iného hľadiska. Že potrebujú do tímu niekoho s iným „vedeckým cite-ním“. V našom prípade napríklad matematika, fyzika alebo hoci chemika.

Vráťme sa ešte k transformácii...

Pokiaľ by spĺňala kritériá dobrovoľnosti a väčšej samostatnosti, bol by to ďalší krok k slobode výskumu, lepšej flexibilita a širšej spolupráci so súkromnými spoločnosťami.

Otvárajú sa vám také možnosti?

Áno. Dostávame aj konkrétne ponuky. Spolupracujeme napríklad s IT spoločnosťou, ktorá sa orientuje aj na problematiku e-Health. Zameriavame sa na identifikáciu tých parametrov, ktoré sa dajú zistiť bez prítomnosti lekára. Zjednodušene: dáte prst do čiernej skrinky, a tá vám prezradí váš cholesterol, glukózu, tlak...

Akých partnerov si viete predstaviť pri možnom spojení ústavu s ďalšími?

Osobne som si predstavovala náš ústav ako bázu pre domáce a zahraničné spolupráce na úrovni synergie, nie rivality. Na to nie je nutné spájanie. Ale ak nastane takáto potreba, vieme si predstaviť náš ústav v spoločnosti s Ústavom experimentálnej farmakológie a toxikológie, s Ústavom pre výskum srdca, ale i takých ústavov, ktoré nie sú primárne zamerané na lekárske výskum. Dôvody som už spomínala. Ale všetko je stále otvorené, každý deň prináša nové možnosti. Pokúsime sa ich predvídať a včas reagovať.

Martin Podstupka | Foto: Vladimír Šimiček

VYBRANÉ MEDZINÁRODNÉ PROJEKTY ÚSTAVU

- Minulý rok bol ukončený projekt *COST (BM 1005): Plynné transmiery – od základného výskumu po terapeutické aplikácie*. Vedúci projektu je Andreas Papapetropoulos (University of Athens), vedúca projektu v Ústave normálnej a patologickej fyziológie SAV je Oľga Pecháňová. Projekt bol zameraný na sledovanie účinkov „plynných transmiery“ vrátane oxidu dusnatého, oxidu uhľo-natého a hydrogénsulfidu. Skupina COST zložená zo 17 tímov rôznych krajín EÚ doteraz úspešne rozvíja bilaterálne a multilaterálne spolupráce medzi jednotlivými tímami. Ústav normálnej a patologickej fyziológie SAV spolupracuje hlavne s kolegami zo Srbska, z Francúzska, Turecka a Maďarska.

- V tomto roku pokračuje ďalší projekt *COST (BM-1203): Európska sieť pre výskum oxidačného stresu a redox biológie (EU ROS)*. Vedúci projektu je Andreas Daibner (Johannes Gutenberg-Universität Mainz), vedúca projektu v ústave je O. Pecháňová. Devätnásť tímov projektu je zameraných na sledovanie účinkov reaktívnych foriem kyslíka, a to v rámci experimentálneho i klinického výskumu.

- V tomto roku sa začína nový bilaterálny projekt medzinárodnej vedecko-technickej spolupráce SAV v rámci spolupráce s Fyziologickým ústavom Akadémie vied ČR: *Odpovede krvného tlaku indukované stresom: endotelové faktory vs. centrálna regulácia sympatikového tonusu*. Vedúca projektu je Iveta Bernátová. Jeho cieľom je odhaliť rozdiely v mechanizmoch podieľajúcich sa na odpovediach krvného tlaku indukovaných akútnym stresom u dospelých normotenzných a spontánne hypertenzných potkanov a sledovať úlohu oxidu dusnatého v centrálnej regulácii sympatikového tonusu.

- V rámci trilaterálnej spolupráce s Ústavom materiálov a mechaniky strojov SAV a Tureckom prebieha ďalší projekt medzinárodnej vedecko-technickej spolupráce SAV: *Horčíkové nanokompozity pre biodegradovateľné medicínske implantáty*. Vedúcim projektu je František Šimančík (Ústav materiálov a mechaniky strojov SAV), vedúcou projektu v Ústave normálnej a patologickej fyziológie SAV je O. Pecháňová. Projekt je zameraný na výskum biodegradovateľných medicínskych implantátov, hlavne na sledovanie stability horčíkových nanokompozitov vo fyziologických roztokoch, bunkových kultúrach a in vivo (v prirodzenom prostredí).

(unpf)

AKO LIEČIŤ UMELECKÉ DIELA A MODELOVAŤ CHUŤ

Hoci tento text vznikol v čase, keď o Gene SAV pre vedcov z laboratória, ktorému šéfuje, vedeli len tí, čo o nej rozhodli, Dr. Domenico Pangallo, DrSc., z Ústavu molekulárnej biológie SAV počas rozhovoru neustále zdôrazňoval – reč je o kolektívnej práci. Je vedúcim Laboratória environmentálnej a potravinovej mikrobiológie na oddelení mikrobiológie. A hoci pripomenul, že ich džobom je základný výskum, rozhovor sa točil najmä okolo aplikácií.

Ludia na mieru

Podľa tohto talianskeho mikrobiológa každá pracovná skupina potrebuje lídra, ale cenné je, ak dokáže produkovať nápady aj bez neho. V tej, ktorú vedie, prichádzajú aj od študentov. „Každý z nás má na vec iný pohľad. A je veľmi prospešné tieto pohľady kombinovať,“ hovorí. Pokiaľ ide o vzťahy medzi generáciami, zdôrazňuje, že molekulárna biológia sa každý rok významne posunie. „Prichádzajú nové prístroje, techniky, metodiky a aj človek v mojom veku [43 rokov – poznámka redakcie] nemôže všetko stíhať,“ vysvetľuje. S malým odbočením na adresu administratívnych povinností. Komentuje ich mierne zvýšeným hlasom a slovami, že sa zrejme digitalizuje zbytočne. Lebo ako šéfovi laboratória mu vraj zhruba polovicu času zaberá administratívne. „O to menej času ostáva na vedu,“ dodáva.

K téme generácií vo vede sa vracia tým, že je veľmi dobré, ak prichádzajú mladí ľudia, ktorí vývoj sledujú dôkladnejšie a ľahšie absorbujú novinky. „Sú updatovaní,“ hovorí. Na otázku, či takí skutočne prichádzajú, odpovedá, že vhodných treba hľadať. A prispôbovať potrebám laboratória. „Napríklad keď chceme pracovať s nejakou novou technikou, posielame ich do zahraničia, kde sa ju naučia ovládať,“ vysvetľuje. Podľa jeho slov sa však nestáva, že by prišiel čerstvý absolvent na sto percent použiteľný pre ich prácu. „Treba ich vymodelovať,“ dodáva.

Prvú a zatiaľ jediná

Laboratórium, ktorému šéfuje, zaujímajú potraviny i kultúrne pamiatky. Je prvú a zatiaľ jediná na Slovensku, ktoré sa zaoberá analýzami toho, ako mikroorganizmy ohrozujú umelecké diela. Čo to znamená skúmať mikróby, ktoré ničia sochy, obrazy a knihy?

D. Pangallo začína tým, že väčšina takýchto umeleckých diel v múzeách, archívoch, kaštieloch, hradoch či knižniciach je v prostredí, ktoré sa na ich uchovanie nehodí. Väčšinou sa tam darí mikroorganizmom, ktoré diela rozkladajú. „Ak sa také čosi stane a správca či majiteľ to chce riešiť, môže nás požiadať o pomoc. My vieme urobiť diagnózu,“ vysvetľuje tento vedec. A zdôrazňuje prácu svojich kolegov (RNDr. Márie Bučkovej, PhD., Mgr. Andrey Puškárovej, PhD., Mgr. Lucie Krakovej, PhD., Mgr. Tomáša Grivalského a Mgr. Lenky Jeszeovej), ktorí v laboratóriu zisťujú, kde je problém, najmä akými mikroorganizmami sú diela kontaminované, aké enzymatické schopnosti tieto mikroorganizmy majú... „Lebo mikrobiálne spoločenstvo je výborne organizované. Jeho členovia majú rozdelenú prácu. A keď sú spolu, pracujú veľmi efektívne,“ hovorí. S tým, že toto poznanie možno aj využiť – napríklad na rozkladanie odpadov. Ale rovnako to môže znamenať zničenie umeleckého diela.

Diagnóza pre knihy

„Ak teda za nami príde správca zbierky umeleckých predmetov alebo riaditeľ múzea, dokážeme mu urobiť podrobnú analýzu toho, v akom stave predmety sú, čo ich ohrozuje a čo s tým treba robiť,“ hovorí D. Pangallo. Zo spolupráce označuje tento vedec za veľmi perspektívnu tú, na ktorej pracujú v rámci Vyšehradského fondu. Spolu s kolegami z Lodžskej polytechniky a z pražskej Vysoké školy chemicko-technologickej sa vedci z Ústavu molekulárnej biológie SAV chystajú analyzovať stupeň biologického znehodnotenia vybraných knižných zbierok historických knižníc v Poľsku, Česku a na Slovensku. Mali by v rámci nich napríklad identifikovať objekty s príznakmi biologického znehodnotenia, riešiť účinnosť metód dezinfekcie historických kníh a posúdiť, ako tieto metódy na knihy pôsobia. „Chceme stanoviť protokoly, podľa ktorých sa môžu mikroorganizmy na a v knihách rýchlo identifikovať. Tiež sa plánujeme sústrediť na ich dezinfekciu pomocou esenciálnych olejov,“ hovorí tento vedec.

Ich účinok už testovali. Zistili, že na plesne, ktoré sú často izolované z kníh, majú práve tieto oleje dezinfekčnú schopnosť.

Dodáva, že – keďže pôjde väčšinou o cenné knihy – dôležitou súčasťou ich výskumu je aj zisťovanie, ako „ošetrovanie“ vplyva na knihy. Či sa mení farba, vlastnosti papiera, či a ako sa odrazí na väzbe... „Pokiaľ ide o dezinfekčnú analýzu – ešte stále skúmame, testujeme. Zatiaľ sme pracovali len s knihami zo začiatku minulého storočia, ktoré nám práve na to venoval jeden poľský archív,“ hovorí D. Pangallo. V knižných zbierkach, ktorých by sa mala ich práca v budúcnosti týkať, sú však skutočne skvosty. Preto si musia byť istí nezávadnosťou postupov, ktoré použijú.

Pokiaľ ide o mikrobiálnu analýzu – podľa jeho slov pracovali už aj s pergamenmi zo sedemnásteho storočia. „Tam je postup iný,“ vysvetľuje. „Tiež musíme byť opatrní. Ale berieme vzorky nedeštruktívne len z povrchu a tie analyzujeme. Inak hlbšie do knihy, listiny či maľby nezasahujeme.“

Pohľad do píšťaľ

Rovnako citlivý prístup si žiada ďalšia spolupráca tohto laboratória – pri diagnostikovaní škôd a hľadani možnosti, ako opraviť organy. D. Pangallo spomína, ako za ním prišiel kolega z Ústavu hudobnej vedy SAV, ktorý sa špecializuje práve na tieto hudobné nástroje, Mgr. art. Andrej Štafura, PhD. „Vysvetlil nám, ako sú poškodené drevené píšťaľe v historických organoch na Slovensku. Že je ich takých veľa a potreboval by pomocť pri analyzovaní plesní a ich vplyvu na zvukové vlastnosti drevených organových píšťaľ,“ hovorí tento biológ. „Spolupráca prerástla až do riešenia aplikácie, kde sme analyzovali, ako píšťaľe zlepené glejom rozobrať a nepoškodiť. Doteraz sa na to v organárstve používa horúca para, ktorá však nie je pre drevo veľmi vhodná. V spolupráci s doktorkou Bauerovou [Mgr. Vladena Bauerová, PhD. – poznámka redakcie] z laboratória biochémie a štruktúry proteínov nášho ústavu sme zistili, že za pomoci enzýmov by sa to dalo robiť efektívnejšie a hlavne šetrnejšie, bez poškodenia zvukových vlastností píšťaľ,“ hovorí (viac na inom mieste Správ SAV).

„Môžeme povedať, že ide o bioreštaurovanie,“ dodáva taliansky vedec v službách SAV. Na otázku, či po zisteniach, aké mikroorganizmy napadli organ, vedci z laboratória poradiť, ako ho liečiť, odpovedá, že áno. Ale podmienkou je dobrá diagnostika. V tejto súvislosti používa prirovnanie k personalizovanej medicíne, kde sa pacientovi predpisuje liek na mieru, podľa toho, aký je a ako na čo reaguje. To je podľa neho vhodný prístup aj pri ochrane umeleckých predmetov. Ako dôkaz používa spoluprácu, ku ktorej sa dostal vďaka svojej vlasti.

Ide o rímske katakomby. „Zistili sme, že ich problémom je kombinácia baktérií a rias. Problém sme riešili tak, že sa zmenila vlnová dĺžka osvetlenia – kvôli riasam. A na baktérie sme nasadili špecifické biocídy,“ hovorí.

Blog o zbytočnej anabáze

K téme ochrany umeleckých predmetov D. Pangallo dodáva, že by ju na Slovensku mohol významne rozbehnúť len väčší projekt – napríklad pod gesciou ministerstva kultúry. „Ten by nám umožnil ísť ďalej. Lebo ľudia, ktorí to vedia urobiť, v krajine sú,“ pripomína. A dodáva, že pri výskumoch zameraných na ochranu kultúrneho dedičstva pravidelne spolupracujú vedci z viacerých ústavov Slovenskej akadémie vied. Napríklad z Chemického ústavu či Ústavu polymérov. „Je to komplexná vec, vyžaduje si multidisciplinárny výskum. Lebo ja ako molekulárny biológ neviem o fyzike či chémii dosť na to, aby som si bol istý, že nejaký postup nespôsobí škody.“ Hovorí, že problém nie je s dôverou správcoz zbierok ani s ochotou reštaurátorov či konzervátorov použiť nové metódy. Problémom sú podľa neho nesprávne adresované peniaze. Napríklad veľa sa investovalo do digitalizácie. Na prvý pohľad sa javí, že problém je vyriešený. Čo sa však stane s originálom bez stratégie na záchranu kultúrneho dedičstva...?

Považuje za smutné, že na záchranu kultúrneho dedičstva sa nedarí nájsť dosť peňazí. Klasické cesty na podporu vedy – napríklad cez Agentúru na podporu výskumu a vývoja (APVV) – pri tom nefungujú „Hoci vedci musia byť súčasťou systému, je to naozaj viac téma pre ministerstvo kultúry,“ dodáva D. Pangallo. Pripomína, že presvedčovať politikov nie je práca vedca.

Hoci svojho času si presvedčovanie vplyvných ľudí vyskúšal. Chcel u šéfov veľkých firiem získať podporu pre ústav. O svoje zážitky sa potom podelil v blogu na webovej stránke prestížneho ekonomického týždenníka. Opísal pomerne strastiplnú cestu k manažerom podnikov (ku ktorým sa často ani nedostal). Jej výsledky sa dajú zhrnúť asi týmto citátom: „Konkrétnym výsledkom mojich snáh získať prostriedky na vedu a výskum prostredníctvom spon-

zoringu je teda to, že veľké ‚slovenské‘ firmy so svojimi slovenskými manažérmi nedvedli môjmu ústavu poskytnúť nielen ani jednu slovenskú korunu, ale ani žiadnu inú vec.“

NA SNÍMKE KOLEGOVIA Z LABORATÓRIA. ZLAVA MGR. ANDREA PUŠKÁROVÁ, PHD., MGR. TOMÁŠ GRIVALSKÝ, MGR. LENKA JESZEOVÁ, RNDR. MÁRIA BUČKOVÁ, PHD., MGR. LUCIA KRAKOVÁ, PHD., A DR. DOMENICO PANGALLO, DRSC.

Bryndza v labáku

Domenico Pangallo v sebe nezaprie svoj pôvod, keď dôrazne pripomína, že kultúrne dedičstvo nie sú len umelecké diela, ale i tradičné potraviny a nápoje. Aj preto s rovnakým zápalom ako o prvej téme hovorí o ďalšej, ktorou sa v Laboratóriu environmentálnej a potravinovej mikrobiológie zaoberajú. O kvalite potravín. V poslednom čase špeciálne bryndze a vín. Jeden projekt Agentúry na podporu výskumu a vývoja *Charakterizácia bakteriálnych spoločenstiev slovenských vín pomocou molekulárno-biologických metód* už ukončili. Na inom – *BryndzaRNA – Metatranskriptóm ovčieho hrudkového syra: RNA-prístup na určenie príspevku mikroorganizmov k organoleptickej kvalite bryndze* – ešte budú dva roky pracovať.

Ako hovorí D. Pangallo, potravinári sú časťmi klientmi mikrobiológov, veď mikroorganizmy majú v ich brandži veľký význam. Podľa jeho slov napríklad na ceste za

kvalitným vínom i bryndzou potrebujú producenti vedieť, aké mikroorganizmy rozhodujú o kvalite ich výrobkov. „Pri víne sa – okrem iného – podieľajú na tvorbe buketu [vôňa vína – poznámka redakcie],“ hovorí.

„A rozhodujú aj o chuti – kvalite bryndze.“ Hoci to podľa neho trochu vyzerá ako science fiction, ich výskum umožní výrobcovi bryndze regulovať pomocou mikroorganizmov jej vlastnosti, chuť, vôňu... A tak zlepšovať produkt. Pripomína tiež situáciu v slovenskom mliekarenstve. Veľké mliekarene sú dcérami zahraničných spoločností, prevzali ich pohľad na trh, a tak kvalitné tradičné slovenské výrobky zostávajú skôr na tých malých. To sú aj častejší partneri tohto laboratória pri hľadaní ciest za kvalitnejšou bryndzou.

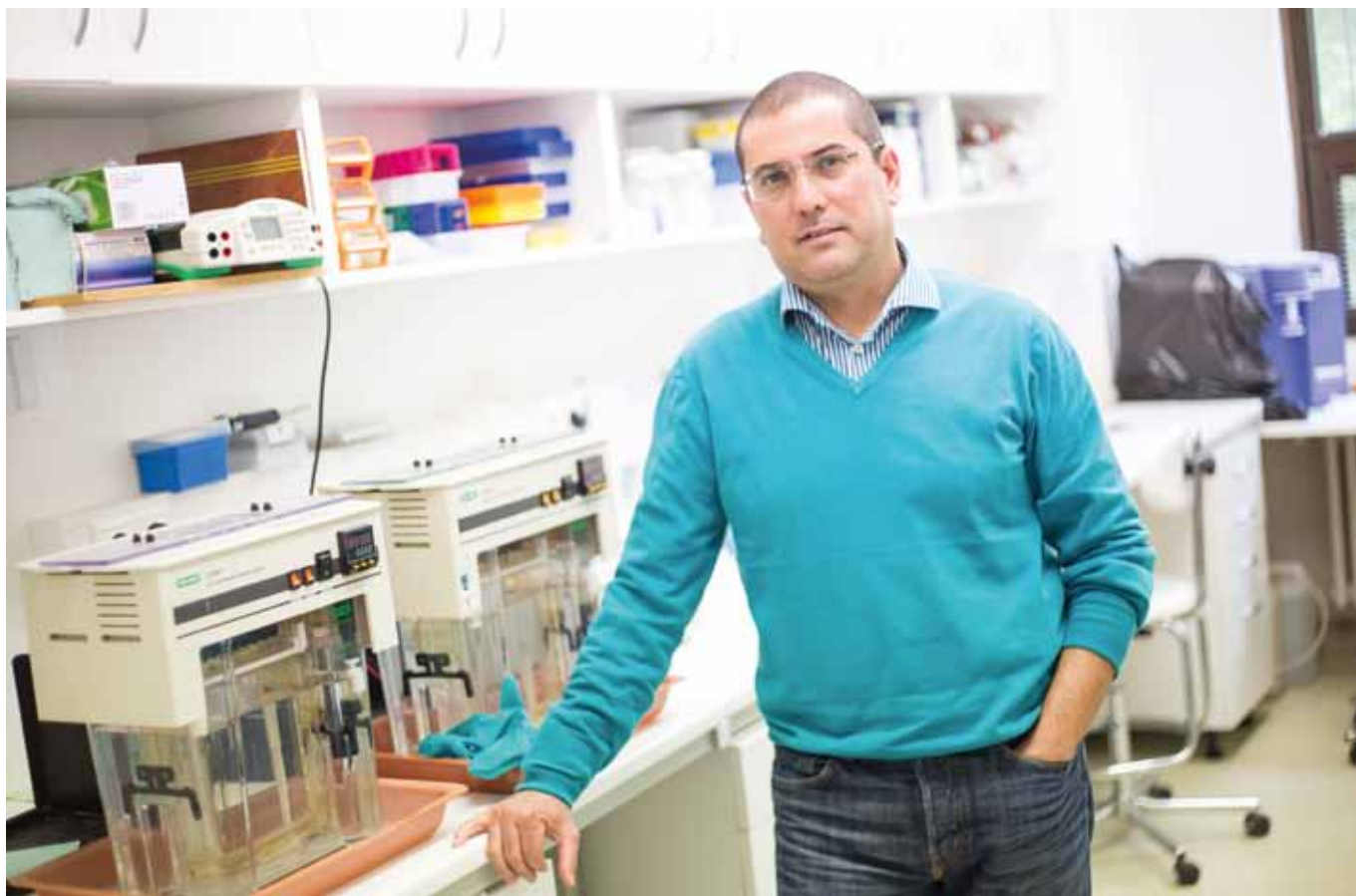
„Zatiaľ sa však tomu venujeme najmä z vlastnej iniciatívy – v rámci základného výskumu,“ pripomína D. Pangallo. Zdôrazňuje, že najmä malí výrobcovia majú o ich výsledky veľký záujem. Tušia príležitosť čímsi vyrovnať šance na trhu. Aj preto spolupracujú, napríklad poskytujú vzorky – i priamo zo salašov. Súčasťou výskumov o bryndzi bola tiež analýza výroby tohto produktu podľa regiónov. Na otázku, čo ukázala takáto mapa, odpovedá ►

UZNANIE PRE KOLEKTÍV

Cenu SAV za vedeckovýskumnú činnosť získal kolektív pracovníkov Laboratória environmentálnej a potravinovej mikrobiológie pod vedením Dr. Domenica Pangalla, DrSc., z Ústavu molekulárnej biológie SAV v zložení RNDr. Mária Bučková, PhD., Mgr. Lucia Kraková, PhD., a Mgr. Andrea Puškárová, PhD. Dostal ju za výsledky vedeckovýskumnej práce *Deteriorácia kultúrneho dedičstva a kvalita tradičných slovenských potravín: štúdium ich mikrobiálnych komunit*.

Toto laboratórium bolo založené v roku 2009. V terajšej podobe pracuje od roku 2011 a možno ho – podľa vyjadrenia prof. RNDr. Karola Marholda, CSC., podpredsedu SAV pre druhé oddelenie vied SAV, pri odovzdávaní cien – považovať za nový špičkový kolektív v Ústave molekulárnej biológie SAV, ktorý má prestížne postavenie aj v zahraničí. Každoročne sa zvyšuje počet ich vedeckých výstupov a ohlasov. Laboratórium sa sústreďuje na štúdium ekológie mikroorganizmov a ich adaptačných mechanizmov voči stresovým faktorom prostredia.

Ich originálne práce týkajúce sa štúdií mikrobiálnych komunit zodpovedných za deterioráciu nášho kultúrneho dedičstva a kvalitu tradičných slovenských potravín patria k najvýznamnejším výsledkom ústavu a sú cenené aj na medzinárodnej úrovni. Dôkazom toho je aj ich doterajšia výnimočná publikačná aktivita v prestížnych zahraničných časopisoch. Práce, za ktoré im bola udelená Cena SAV, tvoria kompaktný celok presahujúci rámec biologických vied, smerujúci k postupnému zavádzaniu molekulárno-biologických prístupov aj do spoločenskovedných oblastí, ako sú archívniectvo, knižné vedy, múzejníctvo, ako aj do potravinárstva a vinárstva. Výskum skupiny sa týmto radí medzi interdisciplinárny. Kolektív sa snaží v nemalej miere aj o popularizáciu vedeckej aktivity širokej verejnosti. „Všetky tieto výsledky boli dosiahnuté spolu s viacerými doktorandmi a tiež v kooperácii s viacerými ústavmi v rámci SAV, národnými a medzinárodnými inštitúciami. Získané výsledky nepredstavujú len významný prínos v oblasti základného výskumu, ale dávajú predpoklad aj na potenciálne využitie v oblasti kontroly kvality potravín a ochrany nášho kultúrneho dedičstva,“ povedal K. Marhold. (ldt)

DR. DOMENICO PANGALLO, DRSC., TALIANSKY VEDEC PŮVODOM Z KALÁBRIE, VŠTUDOVAL MIKROBIOLOGIU NA SICÍLSKEJ UNIVERZITĚ DEGLI STUDI DI MESSINA. OD ROKU 1999 ŽIJE NA SLOVENSKU. PRACOVAL VO VÝSKUMNOM ÚSTAVE POTRAVINÁRSKOM V BRATISLAVE, V ROKOCH 2001 AŽ 2003 PŮSOBIL V ÚSTAVE MIKROBIOLOGIE A GENETIKY UNIVERZITY VO VIEDNI, V ROKU 2002 ZÍSKAL PHD. Z MOLEKULÁRNEJ BIOLÓGIE NA PRÍRODOVEDECKEJ FAKULTE UNIVERZITY KOMENSKÉHO A OD ROKU 2003 PŮSOBÍ V ÚSTAVE MOLEKULÁRNEJ BIOLÓGIE SAV. OD ROKU 2009 JE VEDÚCI LABORATÓRIA ENVIRONMENTÁLNEJ A POTRAVINOVEJ MIKROBIOLOGIE. V DECEMBRI 2015 ZÍSKAL TITUL DRSC. V ODBORE MOLEKULÁRNA BIOLÓGIA.

► D. Pangallo s talianskym šarmom: „... že máme kvalitnú bryndzu“. Vážnejšie dodáva, že slovenské bryndziarne už prísne strážia to, čo je pri takejto výrobe najdôležitejšie: hygienu.

Vínová aplikácia

„Každý projekt je dobrý aj tým, že vedcovi prináša ďalšie otázky,“ hovorí D. Pangallo o víne i bryndzi. K vínu však dodáva, že pre ústav by už bolo zaujímavé mať na ďal-

ší výskum konkrétneho partnera – výrobcu, pre ktorého by vedeli urobiť užitočné aplikácie. Napríklad ovplyvniť buket, chuť či iné vlastnosti. Pripomína, že na víno pôsobí veľa okolností – hoci aj druh pôdy. „Viem si predstaviť pekný projekt, ktorý by spojil chemikov, mikrobiológov a napríklad i geológov. Dokázali by sme odpovedať na otázky vinára a aj posunúť kvalitu jeho produkcie,“ hovorí.

„Práve táto možnosť ma na vede baví,“ vysvetľuje. Považuje za dôležité, aby po zá-

kladnom výskume mohol pokračovať aplikovaným. „Každý vedec vie, že bez toho prvého je druhý nemožný. Ale pre taký malý štát, ako je Slovensko, sú práve aplikácie veľmi dôležité,“ pripomína. Na otázku, či ho rozčuluje, keď vie, že by vedel urobiť zaujímavé aplikácie, ale nemôže, lebo nie je nik, kto by to financoval, odpovedá chápacím tónom: „Už nie. Už som trepezlivý.“

Martin Podstupka | Foto: Vladimír Šimíček

VÝSKUM MÚMIE

Jedným z „klientov“ Laboratória environmentálnej a potravinovej mikrobiológie Ústavu molekulárnej biológie SAV bola nedávno múmia. Presnejšie, na požiadanie Júliusa Barcziho, riaditeľa múzea v Betliari (pod ktoré patrí aj hrad Krásna Hôrka), pobočky Slovenského národného múzea, sa vedci z tohto laboratória podujali urobiť mikrobiologický výskum mumifikovaného tela Žofie Serédyovej. Ide o pozostatky manželky Štefana I. Andrásyho, ktoré boli od jej smrti začiatkom 18. storočia do roku 1770 uložené v neďalekom kostole, potom v rodovej kaplnke na hrade Krásna Hôrka. Po jeho požiari v roku 2012 sa pracovníci múzea rozhodli požiadať vedcov, aby zistili okrem iného aj to, v akom je stave, a či priestory, v ktorých bol sarkofág, vyhovujú.

Ako zistili vedci z Ústavu molekulárnej biológie SAV, múmia bola v podmienkach veľmi dobrých pre jej uchovanie a mikroorganizmy na jej povrchu v tomto štádiu pre ňu nie sú škodlivé. V čase odberu vzoriek v kaplnke na hrade Krásna Hôrka namerali 14 °C a 30-percentnú relatívnu vlhkosť. Pracovníci SAV konštatovali, že ak zostanú zachované takéto podmienky, mikroorganizmy nebudú môcť atakovať telo múmie, takže nedôjde k jeho poškodeniu. „Je nutné, aby sa zachovali nepriaznivé podmienky pre mikroorganizmy, to znamená nízka teplota a nízka relatívna vlhkosť, pretože izolované kmene preukázali silný degradačný potenciál, predovšetkým schopnosť degradácie proteínov a keratínu, ktoré sú jednými zo základných zložiek tela múmie,“ uvádza sa v ich správe.

Okrem mikrobiologického výskumu sa v uplynulých mesiacoch robil aj antropo-

logický výskum (na Katedre antropológie Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave). Po výskumoch vo vedeckých laboratóriách sa telo Žofie Serédyovej v máji vrátilo do kaštieľa v Betliari, kde bude až do svojho definitívneho návratu na hrad Krásna Hôrka.

(w) | Foto: archiv

KEDY LADÍ ORGANOLÓG S MIKROBIOLOGOM

Organológia, teda veda o hudobných nástrojoch, ho zaujíma už od vysokej školy. Hovorí, že ho lákala šanca nielen hlbšie porozumieť nástroju z pozície interpreta či poslucháča, ale spoznať aj tajomstvá jeho konštrukcie a zvukových vlastností. Z tohto pohľadu sa hudobným nástrojom venuje na Slovensku len hŕstka ľudí. Organom len pár. A práve tie zlákali Mgr. art. Andreja Štafuru, PhD., z Ústavu hudobnej vedy SAV (viac na inom mieste *Správ SAV*) do tej miery, že sa na ne špecializoval.

Stovky čakajúcich nástrojov

„Na Slovensku máme pravdepodobne vyše tisíc historických organov,“ hovorí A. Štafura. „Z toho do štyrista je zatiaľ pamiatkovo chránených. Väčšina z nich je v žalostnom stave.“ To sú počty nástrojov vyrobených do začiatku 20. storočia. Zhruba rovnako veľa vzniklo neskôr a možno ich označiť za „súčasnú“. Ale, ako hovorí tento organológ, tiež potrebujú údržbu, mnohé sú poškodené – patria alebo budú patriť tiež ku kultúrnemu dedičstvu.

Ako vedec sa sústreďuje, teraz aj v rámci grantu z agentúry VEGA – *Zvukové vlastnosti historických nástrojov na Slovensku*, na analýzu organov. Skúma, akú konštrukciu používali ich jednotliví tvorcovia, ako pracovali s materiálmi, aké používali menzúry (rozmery) a aký to malo vplyv na zvuk registrov a organu ako celku. Pripomína, že sa pri tom musí zaoberať všeobecnými zákonitosťami tvorby zvuku, ale aj „... javmi spôsobujúcimi jeho degradáciu a poškodenie týchto nástrojov“. Hovorí, že už vysoká škola ho čiastočne pripravovala na to, aby ako organológ vedel spoznávať aj tajomstvá materiálov. Ale podstatná v tom bola pre neho doktorandúra. „To je výhoda Akadémie, že pôsobíte medzi expertmi z mnohých odborov. Máte možnosť osloviť vedcov odborníkov na sféry, ktoré do tej vašej výskumnej oblasti zasahujú,“ zdôrazňuje.

Spoločným motívom je kultúrne dedičstvo

Takýchto partnerov má aj mimo SAV, napríklad na Drevárskej fakulte TU vo Zvolene (doc. RNDr. Anna Danihelová, PhD., Ing. Martin Čulík, PhD.), ktorá robí výskum dreva hudobných nástrojov približne 25 rokov. Alebo na Katedre archeológie Filozofickej fakulty UK, kde pôsobí Mgr. Peter Barta, PhD. Expert na dendrochronológiu a rádiouhlíkové datovanie, s ktorým spolupracuje

kvôli datovaniu organov alebo kvôli zisťovaniu, či organár použil pri výrobe nástroja jeden kmeň alebo viacero.

Partnerov v rámci Akadémie je tiež viac. Napríklad v Ústave molekulárnej biológie SAV spolupracuje s laboratóriom, ktoré vedie Dr. Domenico Pangallo, DrSc. (viac na inom mieste *Správ SAV*). A. Štafura oslovil tamojších kolegov s prosbou o pomoc pri skúmaní plesňou napadnutého nástroja. Výsledkom spolupráce je poznanie, ako plesne vplyvajú na zvukové vlastnosti drevených organových píšťal. A zároveň aj aplikácia s využitím enzýmu (aj vďaka grantu *Organológia v kontextoch* z ministerstva kultúry), čo šetrnejšie – bez použitia tepla a pary (doterajší postup organárov) – odstráni glej. Tým sa píšťaly od nepamätí lepili. Pre reštaurátorov to môže byť veľmi cenný postup.

Kolegovia z Ústavu materiálov a mechaniky strojov SAV (Ing. Karol Iždinský, CSc., a Ing. Naďa Beronská, PhD.) zasa pomáhajú hudobným vedcom špičkovými prístrojmi. „Například počítačovou tomografiou sa vieme pozrieť, v akom stave je vnútro dreva na píšťalách, nájdeme tam vnútorné chyby. Pomáhajú nám aj elektrónkovým mikroskopom, uvažujeme aj o ďalších možnostiach, napríklad pri výskume akustiky,“ hovorí A. Štafura. S tým, že bezprostrednosť, s akou mu kolegovia z iných ústavov pomáhajú – len preto, lebo „veď ide o záchranu kultúrneho dedičstva“ –, je neoceniteľná. Zdôrazňuje však aj význam technického laboratória, ktoré v Ústave hudobnej vedy funguje vďaka Ing. Štefanovi Nagyovi, ArtD., technikovi, čo „prestúpil“ k umeniu a špecializuje sa na hudobnú akustiku a záznam zvuku. Spolu zostavili napríklad prenosnú meraciu aparaturu s experimentálnou vzdušnicou, čo je úloha pre organológa, akustika, fyzika, konštruktéra i matematika. „Slúži na zvukové analýzy experimentálnych píšťal s rôznou modifikáciou a na analýzu rôznych degradácií organových píšťal,“ vysvetľuje A. Štafura.

MGR. ART. ANDREJ ŠTAFURA, PHD., ABSOLVOVAL KATEDRU KLÁVESOVÝCH NÁSTROJOV HUDOBNEJ A TANEČNEJ FAKULTY VYSOKEJ ŠKOLY MÚZICKÝCH UMENÍ V BRATISLAVE. V ROKU 2008 NASTÚPIL DO

ÚSTAVU HUDOBNEJ VEDY SAV, KDE SA VENUJE ORGANOLÓGIU, OSOBITNE ZÁKLADNÉMU VÝSKUMU HISTORICKÝCH ORGANOV A JEHO APLIKÁCIÁM – REŠTAURÁTORskej PRAXI.

Ako opraviť píšťaly

Ak chce napríklad cirkev opraviť pamiatkovo chránený organ v nejakom kostole, musí začať na pamiatkovom úrade, ktorý by mal nariadiť výskum. To je práca pre vedcov zo SAV. „Ten nielen presne prezradí vlastníkovi, čo má za organ, akej konštrukcie, z akého materiálu, aké má registre, ale napríklad aj stav každej píšťaly,“ vysvetľuje A. Štafura. „A povieme im, čo sa s tým dá robiť, aké technológie odporúčame použiť, a potom si môžu vybrať organára.“

A. Štafura zdôrazňuje, že ak majú vedci účinne pomôcť pri ochrane kultúrneho dedičstva krajiny, najlepšie by bolo, keby sa našli peniaze a organizačné sily a vznikla by nejaká platforma, ktorá by ich aktivity dokázala inštitucionálne prikryť. Okrem iného aj preto, aby spolupráca nebola závislá od osôb. „Teraz sa môže stať, že ak sa zmenia v ústavoch ľudia, zmenia sa alebo zaniknú aj podmienky na spoluprácu. Lebo tá teraz stojí a padá na vzťahoch,“ zdôrazňuje. Posunom by podľa neho mohla byť aj transformácia ústavov na verejné výskumné inštitúcie, ktoré im umožnia jednoduchšiu a výhodnejšiu spoluprácu s partnermi. Napríklad aj takými, čo potrebujú zachrániť pamiatkovo chránený organ.

„Veda rozhodne má čo ponúknuť, no partneri, možní klienti na to nie sú pripravení či naučení,“ hovorí. Súhlasí však s konštatovaním, že svoj podiel viny na tom má aj veda, ktorá sa roky neučila komunikovať s hospodárskou sférou.

(pod) | Foto: archív

AKO VYMENIŤ NÁPAD ZA ERC GRANT

Slovensko má potenciál výrazne zlepšiť zapojenie do ERC (European Research Council) grantov, no teraz patrí pri ich získavaní k najhorším v Európe (*Správy SAV 2/2016, Sloboda dovolí robiť kvalitné veci a Ako motivovať na prestížne granty*). Prečo je to tak a aké sú možnosti zlepšenia situácie, to boli hlavné témy Dňa ERC na Slovensku, ktorý 20. júna zorganizovala Slovenská akadémia vied, Univerzita Komenského Bratislava a SLORD (Slovak Liaison Office for Research and Development). Zúčastnil sa ho prezident Európskej výskumnej rady, profesor Jean-Pierre Bourguignon.

Dôvody zaostávania

Jeho návšteva bola dobrou príležitosťou inšpirovať mladých talentovaných vedcov, aby prichádzali s projektmi, ktoré majú šancu uchádzať sa o ERC granty. Prezident ERC predstavil nielen štruktúru, stratégiu, financovanie a schému grantov ERC, ale tiež pripomenul, že aj na Slovensku je dosť expertov, ktorí spolupracujú so špičkovými tímami vo svete. Pripomenul, že pri porovnávaní úspešnosti krajín v získaní ERC grantov a objemom peňazí, ktoré krajina dáva na podporu vedy, možno vidieť koreláciu. „Nie vždy však platí, že čím viac dáva štát na vedu, tým sú jeho vedci úspešnejší v oblasti ERC grantov,“ dodal.

Člen vedeckej rady ERC, český profesor Tomáš Jungwirth, pri tejto príležitosti rozobral oblasti, v ktorých krajiny ako Česko a Slovensko zaostávajú, a predstavil kroky, ktoré treba urobiť, aby sa situácia zlepšila. Okrem iného – získať späť zo zahraničia najtalentovanejších vedcov, vytvárať im dlhodobé kvalitné podmienky a systematicky podporovať ich ambície. „Naši kandidáti majú kvality, ale chýba nám ucelený systém, ktorý by pomohol pri otvorení mož-

ností v celoeurópskom priestore,“ povedal na podujatí okrem iného predseda SAV profesor Pavol Šajgalík. Zdôraznil, že pri porovnávaní aj s krajinami V4 zaostávame, nezachytili sme moderné trendy a musíme sa pokúsiť aj v tomto smere okolité krajiny dobehnúť. Dodal, že SAV sa už venuje úspešne hodnoteným vedcom, organizuje sa hodnotenie jednotlivých pracovísk medzinárodným panelom expertov a to by malo pomôcť identifikovať perspektívne tímy a ľudí s potenciálom získať ERC granty.

Workshop aj o vytrvalosti

Päťdesiatšesť nádejných mladých vedcov vybraných z prostredia SAV a univerzít sa pri tejto príležitosti zúčastnilo workshopu s prezidentom ERC J.-P. Bourguignonom. Podujatie malo za cieľ pomôcť im uspieť pri podávaní projektov na získanie ERC grantov.

Stretnutia sa zúčastnil aj T. Jungwirth, ktorý sa podelil o niekoľko rád, ako vedecký nápad atraktívne podať panelu hodnotiteľov, ale zároveň neprestreliť svoje schopnosti. Predstavitelia ERC najprv v krátkosti predstavili možnosti, ktoré ERC grant pre

vedca poskytuje. Napríklad možnosť pracovať na akejkoľvek téme úplne od začiatku (podmienkou je excelentnosť vedeckého nápadu), finančná autonómia počas čerpania grantu či možnosť prilákať do svojho tímu špičkových spolupracovníkov. Študentov najviac zaujímalo, ako sa hodnotia prihlášky a tiež podmienky čerpania grantu či jeho flexibilita.

Predstavitelia ERC nádejným vedcom odporučili, aby sa nedali odradiť a aj v prípade zamietnutia prihlášky sa pozreli na hodnotenie, poučili sa z chýb, ktoré im hodnotiaci panel vyčítal, a skúsili to znovu. Medzi ďalšie odporúčania patrilo aj spojiť sa s kontaktnými osobami pre ERC a poradiť sa s nimi najmä pred obhajobou prihlášky v Bruseli.

„Mali by ste prísť so svojim najlepším nápadom a formulovať ho tak, aby mu ľudia vo vašom okolí rozumeli. Niekedy nápad príde náhle, ale potom musíte pracovať na tom, aby ste ho podali presvedčivým spôsobom aj pre ostatných,“ povedal J.-P. Bourguignon.

(spn, vit, pd) | Foto: Vladimír Šimíček

EURÓPSKA VÝSKUMNÁ RADA

Založila ju Európska komisia s cieľom podporiť výskum na hraniciach súčasného poznania. Svoju činnosť začala vo februári 2007 v rámci osobitného programu „Myšlienky“, ktorý bol súčasťou siedmeho rámcového programu. V súčasnosti spadá pod program Horizont 2020 ako súčasť piliera Excelentná veda. Hlavným cieľom ERC je stimulovať rozvoj vedeckého výskumu na najvyššej úrovni v Európe, a to prostredníctvom podpory a motivácie najlepších a najtvorivejších vedcov, študentov a výskumníkov. Nepodporuje veľké konzorciá, ale len jednotlivcov (individuálnych hlavných riešiteľov) s jedným projektom a ich prípadné výskumné tímy. Celkový rozpočet alokovaný pre Európsku radu pre výskum na roky 2014 až 2020 je 13,1 miliardy eur.

(w)

ŠANCA PRE TÝCH, ČO VEDIA PRESVEDČIŤ

Prezident Európskej výskumnej rady (ERC) profesor Jean-Pierre Bourguignon bol v júni na Slovensku. Cieľom jeho návštevy bolo inšpirovať slovenských vedcov v snahe o získavanie ERC grantov. V rozhovore pre *Správy SAV* okrem iného povedal, prečo môžu mať niektoré krajiny s projektmi problém a čo to môže zmeniť.

Podľa štatistík býva úspešných okolo dvanásť percent ERC prihlášok. Ktoré atribúty na nich ERC najviac oceňuje?

Európska výskumná rada pokrýva rozličné oblasti a preto je, samozrejme, veľmi ťažké tvrdiť, že existuje jedno riešenie na rozličné situácie. Jedna z vecí, na ktoré ERC cieľi, je prístup žiadateľa, ktorý by mal prinášať vysoko originálne riešenia. Výsledok by mal vylepšiť pozíciu a atraktivitu Európy vo vedeckom svete. Snažíme sa, aby vedci boli ambiciózni a posúvali svoje hranice.

Môžete nám predstaviť nejaké také príklady výskumu na hraniciach poznania?

Začnem situáciou, s ktorou som sa stretol vo svojom odbore. Keď som predsedal prvému matematickému panelu pre začínajúce granty, mali sme dlhú diskusiu o prípade 24-ročného výskumníka. Predložil veľmi ambiciózneho projekt s novým pohľadom na štatistiku. Niektorí hodnotitelia mali pocit, že toho ešte nedosiahol dosť, aby bol dôveryhodný. Nakoniec sme sa rozhodli zobrať ho. Tento výskumník sa stal celosvetovou kapacitou vo svojej oblasti. To ukázalo, že naše rozhodnutie bolo oprávnené. Európska výskumná rada sa tiež zaoberá množstvom projektov v biologických vedách. Podporuje aj množstvo projektov v sociálnych a humanitných vedách. Veľmi sa mi páčil projekt belgického architekta, ktorý sa rozhodol otočiť pravidlá pri stavbe bezbariérových budov z obmedzujúcich na pozitívne a kreatívne. Jedným z výstupov projektu bolo vytvorenie agentúry, ktorá spája hendikepovaných ľudí, a architektov s cieľom inšpirovať sa navzájom. Je to zaujímavá forma sociálneho inžinierstva, ktorá nie je drahá, ale nič podobné predtým neexistovalo. Európska výskumná rada financovala viac ako šesťtisíc projektov, takže si asi viete predstaviť obrovské množstvo nápadov, ktoré boli predstavené, podporené a snáď aj uskutočnené. Všetky sú popísané na webstránke erc.europa.eu a čoskoro bude prístupný aj kreslený komiks, ktorý časť z nich odprezentuje.

Od čoho závisí, či sa vedci vedia v ERC súťažovať?

Do veľkej miery od miesta, kde vyrastáte a či je tam prirodzené pýtať sa učiteľov. Učil som vo viacerých krajinách a dostávať od žiakov otázky bolo niekde jednoduché

a inde veľmi ťažké, pretože to bolo považované až za neslušné voči učiteľovi. Ďalší rozmer sa týka akademického nastavenia krajiny. Či sú ľudia zvyknutí písať projekty od začiatku ich kariéry a tento proces je pre nich prirodzený. Vedci z krajín ako napríklad Veľká Británia alebo Holandsko sú na písanie projektov nastavení dlhodobo a preto je pre nich podanie ERC grantu jednoduchšie.

Bývalá prezidentka ERC Helga Nowotny povedala, že financovanie vedy v krajine a jej úspešnosť v ERC grantoch spolu úzko súvisia. Súhlasíte?

Nemusím súhlasiť ani nesúhlasiť, pretože ide o fakt, ktorý ERC sleduje veľmi pozorne. Nemali by sme však zabúdať na ďalšie faktory. Pretože sú krajiny, napríklad Holandsko, ktoré majú v ERC excelentný výkon, aj keď do vedy veľa peňazí nedávajú. Na druhej strane, Nemecko je podpriemerné v porovnaní s investíciami nemeckej vlády do výskumu.

Aké sú tie ďalšie faktory? Čo môže Slovensko urobiť, aby si vylepšilo skóre úspešnosti?

V prípade Slovenska je priestor na zlepšenie financovania. Ostatné faktory sa týkajú toho, ako je organizovaný akademický systém. Či sú ľudia zvyknutí na medzinárodnú výmenu alebo medzinárodné hodnotenia, či majú tí, ktorí učia na univerzitách, dost času na výskum a sú zaň odmeňovaní, či sú tu pripravené štruktúry pre vedcov, ktorí by sa u vás radi usadili a tak ďalej. Je tiež dôležité, aby mladí ľudia videli vo svojej kariére perspektívu. Pre ERC je hlavným kritériom všetkých rozhodnutí vedecká kvalita. Na Slovensku je pravdepodobne niekoľko vecí, ktoré je potrebné posúvať správnym smerom dostatočne dlhý čas. Nemôžete očakávať, že tento problém vyriešite za deň.

Máte nejakú radu, ktorú by ste dali vedcovi, aby uspel s ERC prihláškou?

Musí prísť so svojim najlepším nápadom a formulovať ho tak, aby mu experti v jeho oblasti rozumeli a pochopili jeho prínos. Niekedy nápad príde náhle, ale potom treba pracovať na tom, aby ste ho sformulovali presvedčivo aj pre ostatných. Rád by som upriamil pozornosť aj na to, že žiadatelia

musia vypracovať dva dokumenty. Jeden obsahuje opis celého projektu a ďalší je zhrnutím. Niektorí spravia chybu, keď vypracujú druhý dokument len ako excerpt prvého. Druhý dokument má presvedčiť členov panelu, aby si vypočuli „celý príbeh“. Vystrihnutie a prilepenie textu to väčšinou nezabezpečí.

Niektorí vedci si presúvajú svoje ERC granty do iných krajín, pretože ich vedecké inštitúcie „verujú“ lepšími podmienkami. Čo si o tom myslíte?

Viem, že takéto transfery sú bolestivá záležitosť, pretože často prichádzajú po tom, čo inštitúcia ľudí vychovala. Prenášanie projektov však nie je až také využívané. Veľmi často stačí, aby držiteľ ERC grantu spomenul možnosť presunu a jeho inštitúcia mu pripraví lepšie a vhodnejšie pracovné podmienky. Na druhej strane, keď inštitúcia stratí výskumníka, mala by identifikovať svoje konkurenčné výhody a zistiť, čím by mohla jeho alebo iných výskumníkov prilákať. Dôvody môžu byť rozličné. Napríklad pre mnohých ľudí je domov len jeden. Keď sa pozriem na svoju vlastnú kariéru, mohol som zostať v USA, Japonsku a mnohých ďalších krajinách, ale vždy som cítil, že mi je lepšie vo Francúzsku, a tak som sa vrátil. Cieľom prenositeľnosti je dosiahnuť pozitívnu cirkuláciu výskumníkov. Napríklad Švajčiarsko stráca toľko výskumníkov, ako získava.

Zuzana Vitková | Foto: Vlado Šimčíček

CIMULACT: DIALÓG OBČANOV, VEDCOV A POLITIKOV

ter výskumu, ovplyvňujúci ich každodenné životy. Lepšie pochopenie medzi komunitami odborníkov a komunitami laikov o cieľoch a prostriedkoch na ich dosahovanie zachová vedeckú excelentnosť a umožní spoločnosti cítiť sa zodpovednou za výsledky,“ uvádza sa v charakteristike Horizontu 2020 v bloku Veda so spoločnosťou a pre spoločnosť. Na to je v jeho rozpočte spolu 462 miliónov eur. Ako pripomína T. Michalek, existuje istý odstup medzi občanmi a vedou a projekt Cimulact má pomôcť ho odstrániť alebo zmenšiť. Tým, že spojí občanov a vedcov v dialógu o tom, čo sú najpálčivejšie problémy spoločnosti.

„To je práve tá výzva projektu. Spojiť občanov, ktorí majú isté predstavy, ale nemajú taký prístup k expertnej znalosti ako výskumníci – s vedcami, ktorí ho majú. A výsledok poskytnúť politikom, čo rozhodujú o tom, ako sa bude veda a výskum financovať. Teda, na čo sa dá koľko peňazí,“ hovorí. S tým, že projekt Cimulact je metóda, ktorá tento dialóg umožní. A poskytne politikom podklad na to, aby zobraли pri motivovaní práce vedcov do úvahy, čo považujú za dôležité občania. „Nie je to nič jednoduché, veď výsledkom by malo byť stanovenie priorit pri financovaní ďalšieho výskumu v Horizontu 2020,“ hovorí T. Michalek. Takže ide o miliardy eur.

Akadémia súčasťou konzorcia

Prakticky to vyzeralo tak, že v rámci Horizontu 2020 bola vypísaná výzva nazvaná *Integrovanie spoločnosti do vedy a inovácií*. V rámci nej v roku 2014 podalo – a uspelo – s projektom Cimulact (Citizens and multi-actor consultation on Horizon 2020) konzorcium dvadsiatich deviatich partnerov pod vedením Dánskej technologickej rady (Fonden teknologiradet). Odštartovali ho v júni minulého roku, skončiť musí do apríla 2018 a jeho celkový rozpočet je viac ako 3,4 milióna eur. Slovenská akadémia vied pracuje v rámci toho s rozpočtom viac ako 39-tisíc eur, napríklad český partner projektu – Technologické centrum Akadémie vied Českej republiky – celkovo použije takmer 129-tisíc eur.

Ako hovorí T. Michalek, hoci základ metódy, akou veda, občania a politici komunikujú, bol už v projekte, detaily sa dolaďujú za chodu. Scenár bol však jasný. Tvorcovia projektu určili, že na začiatku sa bude organizovať tridsať národných seminárov v každej zo zapojených krajín (hoci je partnerov len 29, zapojilo sa 30 krajín, v Estónsku aktivity organizuje lotyšská Sia Baltijas Konsultācijas). S rovnakým programom.

„Ďakujeme vám za účasť na seminári občanov vo vede, ktorý sa koná v rámci projektu Cimulact. Ste jedným z viac ako tisíc občanov celej Európy, ktorí boli špeciálne vybraní na to, aby nám povedali, po akej budúcnosti túžia.“ Týmito slovami vítali organizátori koncom minulého roka ľudí na úvodnej akcii projektu. Medzi tými, čo dostali zaujímavú príležitosť trochu prispieť k rozhodovaniu o budúcnosti, bolo aj tridsaťpäť ľudí zo Slovenska. Prečo?

„Cieľom je hlbšia komunikácia medzi občanmi, vedcami a politikmi,“ hovorí o európskom projekte Cimulact, na ktorom sa podieľa Slovenská akadémia vied, PhDr. Tomáš Michalek, ktorý je v SAV jeho manažérom. Pričom politický rozmer je rozdeľovanie peňazí, ktoré sú v rámcovom programe

Európskej únie pre podporu výskumu a inovácií Horizont 2020. Kvôli predstave je užitočné si pripomenúť, že za sedemročné obdobie od roku 2014 do roku 2020 pracuje tento program s rozpočtom celkovo 80 miliárd eur.

Projekt na búranie bariér

„Účinná spolupráca medzi vedou a spoločnosťou je nutná na nábor nových talentov do vedy a na prepojenie vedeckej excelentnosti so sociálnym povedomím a zodpovednosťou. Znamená to pochopiť problémy zo všetkých strán. Z programu Horizont 2020 sa preto podporujú projekty, ktoré zapájajú občanov do procesov definujúcich charak-

SPOLOČENSKÉ VÝZVY HORIZONTU 2020

Európska únia označila sedem hlavných oblastí, kde môžu byť cielené investície do výskumu a inovácií pre občanov prínosom:

- zdravie, demografické zmeny a kvalita života (financovanie 7,472 miliardy eur);
- potravinová bezpečnosť, udržateľné poľnohospodárstvo a lesníctvo, výskum námorných, morských a vnútrozemských vôd a bi hospodárstvo (3,851 miliardy eur);
- bezpečná, čistá a efektívne využívaná energia (5,931 miliardy eur);
- inteligentná, ekologická a integrovaná doprava (6,339 miliardy eur);
- opatrenia v oblasti klímy, životné prostredie, efektívne využívanie zdrojov a suroviny (3,081 miliardy eur);
- Európa v meniacom sa svete – inkluzívne, inovačné a reflexívne spoločnosti (1,309 miliardy eur);
- bezpečné spoločnosti – ochrana slobody a bezpečnosti Európy a jej občanov (1,695 miliardy eur).

(w)

Od názoru po víziu

Slovenská akadémia vied zorganizovala seminár koncom novembra minulého roku v Bratislave. Moderoval ho doc. PhDr. Gabriel Bianchi, CSc., riaditeľ Ústavu výskumu sociálnej komunikácie SAV. O svojich predstavách o budúcnosti na ňom pri šiestich stoloch diskutovalo dovedna 35 občanov. Pri ich výbere dávali organizátori pozor, aby nikto z týchto ľudí nemal blízko k žiadnej zo siedmich hlavných spoločenských výziev Horizontu 2020 (viac na inom mieste). A aby medzi nimi neboli predstavitelia politickej moci, napríklad z regiónov.

Pri výbere z tých, ktorí sa po zverejnení oznamu o akcii prihlásili, dbali organizátori aj na ďalšie kritériá. „Pri takom malom množstve sa nedá dosiahnuť štatistická presnosť, ale strážili sme najmä rôznorodosť ľudí,“ hovorí T. Michalek. Zastúpené boli rôzne profesie, mestá aj obce a tiež všetky slovenské regióny. Najviac bolo ľudí so stredoškolským vzdelaním a študentov, viac bolo žien, najviac bol zastúpený vek medzi 18 až 25 rokmi, ale našiel sa aj účastník starší ako 65 rokov.

„Cieľom bolo, aby – bez toho, aby sme ich ovplyvňovali – ľudia prišli s myšlienkami, ktoré podľa nich budú mať vplyv na našu budúcnosť,“ dodáva. Individuálne pripravili „moje predstavy budúcnosti“, ktoré potom spracovali do spoločných „našich predstáv“. Pod vedením moderátorov nakoniec vytvorili šesť vízií, ktoré odrážajú ich predstavy o budúcnosti či obavy z toho, čo nás čaka.

Medzi najzaujímavejšie vízie patrila podľa tohto manažéra koncepcia „futuro farmy“, čiže farmy s permakultúrnym dizajnom, ktorá využíva hospodársku techniku z obnoviteľných zdrojov energie. Na nej by si každý človek mohol pomôcť tzv. biometra vyhodnotiť, akú stravu by mal prijať, a tam si aj kúpiť kvalitné biopotraviny alebo napríklad aj bylinné prípravky. Zaujala tiež vízia „školy budúcnosti“, ktorá bude využívať virtuálnych učiteľov. Medzi ďalšie diskutované oblasti patrilo najmä zdravotníctvo a narábanie s odpadmi. Ľudia si takisto želali, aby umelá inteligencia v budúcnosti nenahradila človeka a ľudskosť, ale aby sa stala jeho pomocníkom a uľahčovala mu každodenný život (viac na inom mieste).

„V tejto fáze sme chceli zistiť, ako vnímajú občania svoje budúce potreby,“ hovorí T. Michalek. Zdôrazňuje, že prvé vízie zo seminárov nebolo možné považovať za dokončené. Viac išlo o odrazový mostík, laickú predstavu. „Na tom je tá metóda projektu postavená,“ pripomína. „Že sa začne laickou predstavou, s ktorou sa bude ďalej pracovať.“

Z potreby scenáre

Výsledkom tridsiatich podobných seminárov z ďalších kútov Európy bolo spolu 180 vízií. Nad tými sa v ďalšej fáze projektu Cimulact stretli na februárovom parížskom workshope vybraní partneri s nezávislý-

SLOVENSKÉ VÍZIE

Výsledkom bratislavského seminára Cimulact boli tieto vízie:

- *Popularizácia vedy a techniky pre laickú verejnosť.* Financovanie popularizácie vedy a techniky. Vybudovanie dostupnej siete vedecko-informačných centier. Zvýšiť záujem a podporiť motiváciu ľudí pre vedu. Lepšia aplikácia vedeckých poznatkov v bežnom živote.
- *Technológia za lepším zdravím.* Viera v zlepšenie života v oblasti zdravotníctva a integrácie seniorov. Ľudia budú mať kvalitný život vďaka zlepšeniu prístupu k výskumu, jeho podpore a väčšej spolupráci.
- *Neobmedzené možnosti budúcnosti: doprava, zdravie a šírenie myšlienok.* Uľahčenie a zlepšenie dopravy, komunikácie a liečenia.
- *Futuro denník.* Prepojenie vedy a prírody racionálnym spôsobom, aby nebola ukrátená ani jedna z týchto oblastí. Snaha o vedecko-technické a spoločenské prepojenie. Jednoduché, lacné a ekologické cestovanie v mestách a po celom svete.
- *Technológia – nenahradí ľudskosť?* Pokroky vo vede a technike zabezpečujú spoločnosti kvalitnejší život. Technológie však neznamenajú vytratenie ľudskosti, empatie a kultúrnej rozmanitosti, ale, naopak, budú kompatibilné.
- *Škola budúcnosti.* Veda, výskum, vzdelávanie a jeho podpora = „budúcnosť“.

mi expertmi z rôznych brandží (novinármi, umelcami, dizajnérmi, aktivistami, členmi think tankov...), ktorí sú síce mimo projektu, ale majú skúsenosti s takouto formou angažovania verejnosti. Posudzovaním a spracovávaním občianskych 180 vízií vzniklo na tomto fóre 12 spoločenských potrieb (viac na inom mieste). „Vďaka tomu, že občania vo svojich víziách dávali veľký dôraz na vzdelanosť, tá sa v rôznych podobách objavuje vo viacerých z nich,“ vysvetľuje T. Michalek.

Dvanásť spoločenských potrieb, ako ich naformulovali, sa zasa stalo podkladom pre prácu účastníkov aprílovej konferencie v Miláne, ktorá bola treťou fázou projektu. Na nej sa okrem partnerov projektu a expertov zúčastnil z každej krajiny jeden z občanov, podieľajúcich sa na formulovaní pôvodných vízií. Dokopy sto ľudí spracovalo podklady do podoby 48 výskumných scená-

rov. Každý z nich opisuje súčasný stav oblasti. Kam by mala smerovať, aj ako sa tam dostať a aké môžu nastať komplikácie.

Výskumné scenáre z konferencie sa ešte v ďalšom kole projektu v spolupráci s expertmi na jednotlivé oblasti doladia, aby europolitici, ktorí budú rozhodovať o peniazoch pre vedu, dostali do rúk kvalifikované podklady. „Vedenie projektu je v úzkom kontakte s predstaviteľmi Európskej komisie, ktorí pripravujú podklady na ďalšie programovacie obdobie Horizontu 2020. Medzi podkladmi, ktoré pri tom zoberú do úvahy, budú aj výstupy z projektu Cimulact,“ dodáva T. Michalek. Autori projektu veria, že jeho výsledkom budú venovať dost pozornosti a že sa to prejaví už na výzvach programového obdobia, ktoré sa začne budúci rok.

Martin Podstupka | Foto: Marek Číkel

EURÓPSKE SPOLOČENSKÉ POTREBY

Spolu 180 občianskych vízií spracovali experti v Paríži do týchto spoločenských potrieb:

- **Rovnosť.** Otvorený a rovný prístup k zdravotnej starostlivosti. Prístupné vzdelanie. Sociálna starostlivosť.
- **Jednota a súdržnosť.** Spoločnosť s miestom pre každého. Rozvoj a podpora komunitného života. Vzájomné učenie sa v komunite.
- **Občianska angažovanosť a participácia.** Výchova k občianstvu. Osobná sloboda a zodpovednosť. Účasť na správe vecí verejných.
- **Holistické zdravie.** Holistický (komplexný, ktorý berie na zreteľ všetky vlastnosti a okolnosti – poznámka redakcie) a preventívny systém zdravotnej starostlivosti.
- **Technológie v našich službách.** Zdravšie bývanie s pomocou technológií. Technológia v službách ľudí a spoločnosti.
- **Celoživotné procesy.** Zdravý život od detstva po starobu. Celoživotné vzdelávanie.
- **Individuálne prispôbené vzdelávanie a skúsenostné učenie.** Zvýšenie kvality vzdelávania. Vzdelávanie aplikovateľné do pracovného života.
- **Harmónia s prírodou.** Vzdelávanie v oblasti ekologického bývania. Rovnováha s prírodou. Udržateľná a ohľaduplná produkcia zdravých potravín.
- **Osobný rozvoj.** Osobnostný a duchovný rozvoj. Vyvážený život a zmysluplná práca.
- **Zelené mestá.** Cenovo dostupná ekologická, flexibilná, inteligentná, rýchla a spoľahlivá doprava. Vyvážený rozvoj mesta a vidieka. Systémy umožňujúce rozvoj ekologických a inteligentných miest.
- **Udržateľná ekonomika.** Udržateľná ekonomika blahobytu.
- **Udržateľná energetika.** Cenovo dostupné a nevyčerpatelné ekologické zdroje energie.

ČÍNSKE OCENENIE PRÁCE SLOVENSKÉHO SINOLÓGA

Sinologický výskum Mariána Gálíka (Ma-li'an Gaolike de hanxue yanjiu) je publikácia čínskej profesorky Yang Yuying, ktorá vyšla v auguste minulého roku v sérii sinologických historických štúdií v Akademickom vydavateľstve (Xueyuan chubanshe) v Pekingu. Viac v rozhovore s PhDr. Mariánom Gálíkom, DrSc., členom vedeckej rady Ústavu orientalistiky SAV a laureátom Ceny Alexandra von Humboldta.

Podľa dostupných informácií ste prvým zahraničným sinológom, o ktorom čínsky autor napísal ešte za jeho života knihu. Ako k tomu došlo?

S Yang Yuying, vtedy ešte mladou univerzitnou asistentkou, som sa po prvýkrát stretol v roku 2010 na konferencii v meste Ťi-nan v provincii Šan-tung, kde mala referát o mojom pražskom učiteľovi profesorovi Jaroslavu Průškovi [významný český sinológ žijúci v rokoch 1909 až 1980, v rokoch 1952 až 1971 aj riaditeľ Orientálneho ústavu Československej akadémie vied – poznámka redakcie], čo ma veľmi zaujalo. Dali sme sa do rozhovoru, z ktorého som zistil, že bola dosť informovaná aj o mojich prácach. O rok či dva sa začala o ne zaujímať intenzívnejšie. Posielal som jej tie, ktoré nenašla v čínskych knižniciach. Dostala dva granty svojej univerzity v meste Le-šan v provincii Š'-čchuan, aby mohla dokončiť túto rozsiahlu knižnú monografiu, ktorá má 489 strán.

Predstavme si ju...

Skladá sa hlavne z rozborov mojich kníh a štúdií. Prvá kapitola o mojom šesťdesiatročnom sinologickom štúdiu a práci v rokoch 1953 až 2012 vyšla z môjho pera. Celá kniha bola napísaná ako hommage k mojim osemdesiatym narodeninám v roku 2013. Kvôli redakčným a iným úpravám vyšla neskôr, než autorka predpokladala. O celej tejto práci ma pre svoju skromnosť a moment utajenia či prekvapenia nikdy neinformovala.

V ďalších častiach sa autorka venuje prezentácii vašej vedeckej činnosti...

Podľa pôvodného plánu autorky kniha mala obsahovať iba moje práce z oblasti modernej a súčasnej čínskej literatúry. Bola to zrejme iniciatíva Yan Chunde, hlavného redaktora knižnej série vydávanej Akademickým vydavateľstvom, profesora Pekinskej univerzity a znalca diel prvých slovenských sinológov. Ten si želal, aby kniha obsiahla celú moju sinologickú spisbu.

Najviac miesta je v knihe venovaného výskumu modernej čínskej literatúry v Číne i na Západe. Sinológovia venovali

veľa energie výskumu modernej a súčasnej čínskej literatúry, ale aj iných oblastí čínskej kultúry. Ako si vysvetľujete, že práve vaše diela sa prekladajú do čínštiny a slúžia ako učebné materiály na významných čínskych univerzitách?

Na otázku, prečo sa moje diela často prekladajú do čínštiny, sa dá odpovedať iba, že ich čínska veda potrebovala a že dopĺňujú to, čo jej chýbalo alebo to bolo inak analyzované. Najmä moje práce, ktoré vyšli v angličtine medzi rokmi 1969 a 1986, priniesli čínskym odborníkom v modernej čínskej literatúre, literárnom myslení a literárnej komparatistike to, čo oni pred otvorením sa svetu po kultúrnej revolúcii (1966 až 1976) nevedeli. A ak vedeli, neodvážili sa, či lepšie povedané, nemohli písať. Marxizmus, či už v leninskom alebo maoistickom chápaní, im zatvoril oči a boli prekvapení, ako ich starší kolegovia pred rokom 1949, pred vznikom Čínskej ľudovej republiky, dokázali nadviazať na literárny odkaz klasickeho Grécka a Ríma, renesancie, neoklasicizmu, romantizmu, naturalizmu, realizmu, symbolizmu, expresionizmu a rôznych avantgardných smerov.

Aká je bilancia vašich diel, ktoré v Číne vyšli?

Moje po anglicky písané *Dejiny moderného čínskeho literárneho myslenia (1917 – 1930)* sa končia rokom vzniku marxistickej orientovanej Ligy ľavicových čínskych spisovateľov. Doteraz ich čínsky preklad vyšiel v dvoch vydaniach v rokoch 1997 a 2000. Druhá moja kniha *Mílniky v čínsko-západnej literárnej konfrontácii (1898 – 1978)* vyšla v čínskej verzii tiež v dvoch vydaniach v rokoch 1990 a 2008. Po jednom vydaní vyšli doteraz po čínsky dve ďalšie moje knihy: *Sinologický výskum v Čechách a na Slovensku*, ktorý vyšiel v roku 2009 v Pekingu. A potom ešte preklad mojej kandidátskej práce pre vedeckú hodnosť CSc. (v súčasnosti zodpovedajúcej PhD.) – *Mao Tun a moderné čínske literárne myslenie*. Tá vy-

šla po anglicky v roku 1969 vo Wiesbadene a po čínsky v roku 2014 v Tchaj-peji. Podľa možno neúplných bibliografických údajov doteraz vyšlo v čínštine stoosemnať mojich článkov alebo kapitol z kníh a štyri knihy.

Študovali ste v Prahe pod vedením profesora Průška. Nakoľko vás ovplyvnila pražská škola, či už sinologická alebo komparatistická?

Profesor Průšek nemal vo zvyku navrhovať témy diplomových prác. Nechal študentov, aby si sami volili, čomu sa budú venovať. Mňa ďaleko väčšmi zaujímali staré čínske dejiny a filozofia, ale v posledných rokoch štúdia som ochorel, a tak som sa rozhodol pre novú literatúru, ktorá bola – vďaka jazyku – ľahšie zrozumiteľná. A hlavne, v Prahe bol pre takéto témy relatívny dostatok materiálu. Som jedným z absolventov Pražskej sinologickej školy vedenej profesorom Průškom, ale počas môjho pražského pobytu (1953 až 1958) bola literárna komparatistika pokladaná za buržoáznou pavedu a ja som sa ňou začal zaoberať až v roku 1964.

Čínska literatúra v prvej polovici 20. storočia bola výrazne ovplyvnená západnou literatúrou. Mnohí tamojší mladí intelektuáli boli v tej dobe výrazne ovplyvnení západnou kultúrou. Nakoľko sa podľa vás tento fakt zobrazil, či už pozitívne alebo negatívne, na kvalite literárnych diel?

Vcelku sa dá povedať, že čínsku literatúru od konca 19. až po tridsiate roky 20. storočia treba hodnotiť pozitívne. O neskoršom vývine sa to už povedať nedá, hoci aj potom vznikli niektoré pozoruhodné diela. Po celkovom ovládnutí čínskej kultúrnej scény Mao Ce-tungom v roku 1956 ich bolo ako šafranu. A často, najmä počas kultúrnej revolúcie, boli kritizované a ich tvorcov prenasledovali. Určitý odmäk nastal v rokoch 1984 až 1988, ale v roku 1989 po potlačení študentských protestov snažiacich sa o viac demokracie a slobody sa situácia opäť zhor-

VIAC O KNIHE

Monografia *Sinologický výskum Mariána Gálíka* má päť kapitol. Prvú s názvom „Mojich 60 rokov výskumu sinológie“ napísal priamo tento sinológ. Stručne v nej opisuje svoje štúdium, uvádza mílniky v skúmaní modernej a súčasnej čínskej literatúry. Počnúc tradíciou Pražskej sinologickej školy, reprezentovanej Jaroslavom Průškom, a pokračujúc ostatnými dôležitými vedeckými prácami o súčasnej čínskej literatúre a iných oblastiach sinológie. Spomína na svoje začiatky a čitateľov sprevádza celou svojou vedeckou dráhou až po rok 2012.

Druhá kapitola podrobne opisuje jeho štúdium Lu Sünových literárnych diel. V tretej kapitole sú štúdie M. Gálíka o Kuo Mo-žovi a o jeho hlavných dielach. V štvrtej kapitole autorka opisuje jeho zásluhy v skúmaní Mao Tunovej tvorby. Ďalšie kapitoly stručne rozoberajú jeho početné štúdie z literárnej komparatistiky a analýzy recepcie Biblie v čínskej literatúre a kultúre.

(w)

šila. Neskôr tam však vznikli tiež dobré diela, pokým sa nijako „neprevinili“ proti kultúrnej politike a záujmom komunistickej strany.

Vaša vedecká činnosť zahŕňa najmä výskum diel spisovateľa Mao Tuna. Ktoré jeho dielo na vás najviac zapôsobilo a prečo?

S týmto spisovateľom a dlhoročným ministrom kultúry ČĽR som sa poznal osobne. On si prečítal dlhý abstrakt mojej diplomovej práce a na odporúčanie profesora Průška sa mi rozhodol venovať. Stretával sa so mnou a pred koncom môjho pekinského pobytu aj čítal a korigoval moje po čínsky napísané články. Najväčšmi na mňa zapôsobili jeho početné práce zoznamujúce čínskych čitateľov so zahraničným, najmä európskym literárnym myslením, ktoré malo jeho prostredníctvom v Číne veľký ohlas. Z tvorivých diel to bol rozsiahly román Šerosvit opisujúci Šanghaj a jeho okolie v roku 1930. Už v ranom detstve som obdivoval mýticky podfarbené biblické príbehy okolo praotca Jakuba a kráľa Dávida. Mao Tun v tomto románe vytvoril modernú nápodobu škandinávského mýtu Ragnarok (Záhuba bohov). Noví bohovia panteónu sa rozhodli skončiť s vládou starých bohov pod vedením mýtického giganta Thryma a jeho spolubojovníkov. Nepodarilo sa im to, ako ani šanghajským robotníkom vedeným komunistami v boji s čínskymi kapitalistami. O severnej mytológii napísal predtým celú knihu.

Publikácia, ktorá o vás vyšla, sa venuje hlavne vášmu prínosu vo výskume modernej čínskej literatúry, no komparatistické štúdie predstavujú dôležitý predmet vášho záujmu.

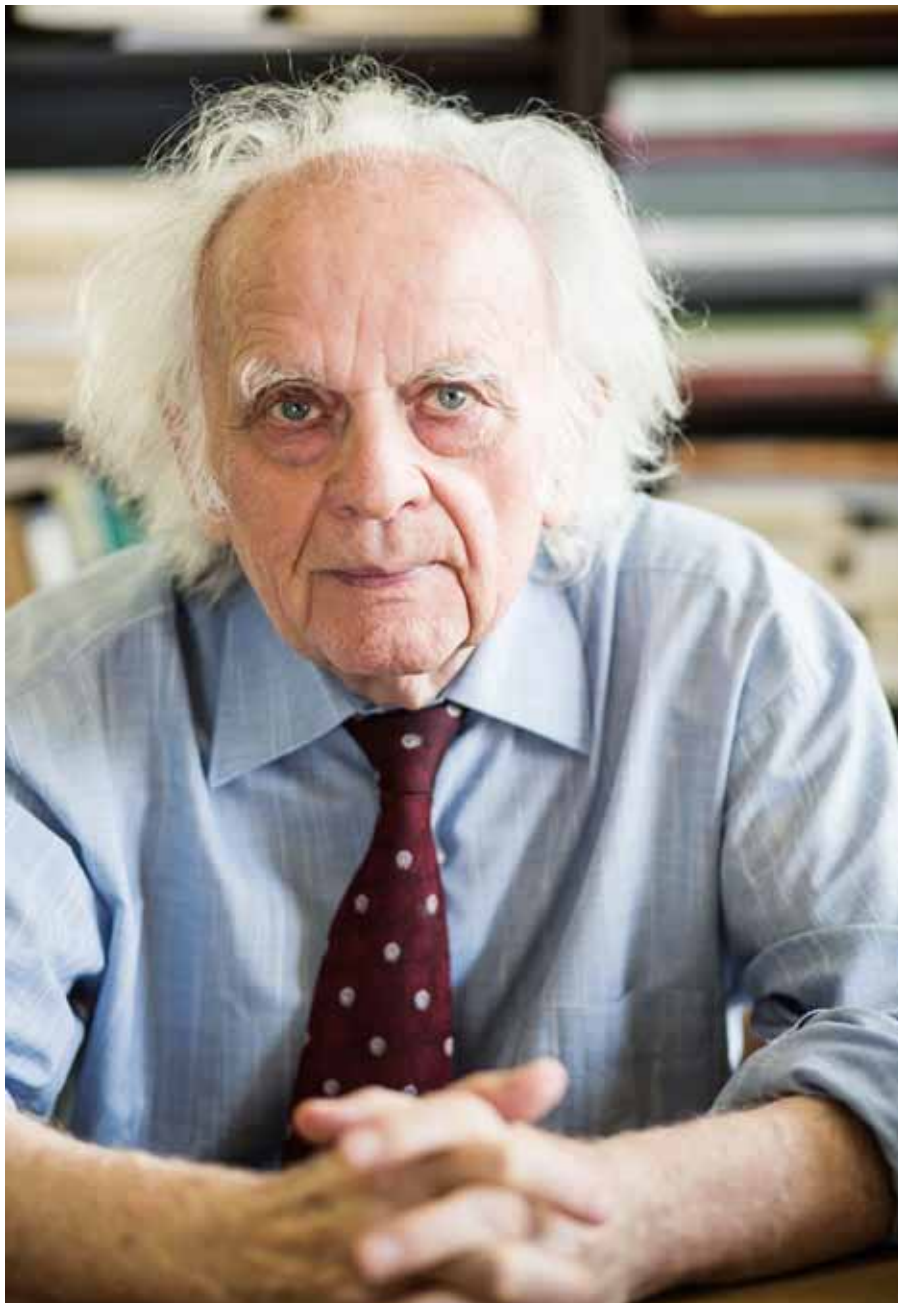
Som predovšetkým literárny komparatista. Za vyše 50 rokov som napísal najväčší počet štúdií, recenzií, správ z kongresov a konferencií v mojej vedeckej kariére, ktoré sú porovnávacie. Prakticky aj moje knihy majú komparatistický charakter, aj tie, čo sa venujú modernej čínskej literatúre.

V súčasnosti sa venujete výskumu vplyvu Bible na čínsku literatúru. Aký má podľa vplyv na modernú čínsku literatúru?

Tomuto výskumu sa venujem nielen teraz, ale už viac ako štvrtstoročie. Ako aj typologickému bádaniu podobností a rozdielov medzi čínskou a hebrejskou kultúrou približne medzi rokmi 1000 – 500 pred naším letopočtom, ktoré zatiaľ nik zo sinológov na Západe neskúmal. Vplyv Bible na modernú i súčasnú čínsku literatúru sa nedá porovnať s dielami klasickej literatúry Grécka či Ríma, európskeho klasicizmu a neskorších literárnych smerov. Avšak ako veľké dielo svetovej literatúry značne oslovila čínskych básnikov, prozaikov, dramatikov a literárnych vedcov.

Ste aj zakladateľom slovenskej sinologickej školy, vďaka vám sa v roku 1988 na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského otvorilo po prvýkrát štúdium čínštiny. Ako vnímate jej začiatky?

Pri zakladaní sme boli dvaja. Spolu so mnou

PHDR. MARIÁN GÁLIK, DRSC. SINOLÓG A LITERÁRNY VEDEC, VYŠTUDOVAL ODBOR SINOLÓGIA A DEJINY ĎALEKÉHO VÝCHODU NA FILOZOFICKEJ FAKULTE UNIVERZITY KARLOVEJ V PRAHE. V ROKU 1960 ABSOLVOVAL POSTGRADUÁLNE ŠTÚDIUM NA PEKINSKEJ UNIVERZITE, ODVTEDY PRACOVAL V SLOVENSKEJ AKADÉMII VIED V LITERÁRNOVEDNOM ÚSTAVE A ÚSTAVE ORIENTALISTIKY. ABSOLVOVAL ŠTUDIJNÉ POBYTY V MNÍCHOVE, HONGKONGU, BERLÍNE, BONNE, JERUZALEME A TCHAJ-PEJI.

aj doktorka Anna Doležalová-Vlčková [slovenská sinologička a prekladateľka z modernej čínštiny žijúca v rokoch 1935 až 1992 – poznámka redakcie]. Musel som vypracovať plány pre štúdium, prednášať starú čínsku literatúru, celé dejiny i filozofiu a nakoniec medzikultúrnu komunikáciu. Po dvanástich rokoch som odišiel do dôchodku. Traja moji žiaci pracujú na Univerzite Komenského a vy v našom ústave. Predtým som od roku 1960 pracoval ako sinológ v Kabinete orientalistiky SAV.

Ako sa zmenil váš svetonázor po kontakte s čínskou kultúrou, s jej filozofiou? Alebo inak – nakoľko vás zmenila Čína?

Z čínskej kultúry som sa poučil, ale ostal som verný dedičstvu svojich otcov, teda nášho euro-amerického kultúrneho okruhu, aj keď si čínsky prínos veľmi cením.

Z času na čas sa v médiách objavia názory, že taká malá krajina, ako je Slovensko, si nemôže dovoliť rozvíjať odbory, ako je napríklad sinológia. Mohli by ste sa k tomu vyjadriť?

Takéto kúvičie reči na adresu orientalistiky som počul už pred päťdesiatimi rokmi. Vraj načo nám je orientalistika, keď sme nemali kolónie! Mali ich naši stredo európski susedia? A orientalistiku či sinológiu pestovali niekedy storočie alebo ešte viac pred nami. My sa naozaj musíme venovať štúdiu krajín Ázie a Afriky, pokiaľ nám to dovolí štátny rozpočet a dobre pripravení vedeckí a pedagogickí pracovníci. V tomto ohľade, bohužiaľ, zatiaľ figurujeme na jednom z posledných miest v Európskej únii.

Mgr. Daniela Cziráková, PhD.,
Ústav orientalistiky SAV | Foto: Vladimír Šimíček

DOKTORANDI NAŠTARTOVALI SVOJ KLUB

SciMet. Od – Science Meeting. Klub doktorandov, ktorý vznikol v Slovenskej akadémii vied v apríli, pomenovali zakladateľky tak, aby bolo jasné, prečo ho rozbehli. Stretnutia pod jeho značkou majú byť podľa možnosti neformálne, zaujímavé, zamerané na rozvíjanie vedeckej spolupráce.

Chýbali kontakty

„Klub vznikol po presťahovaní sa do Pavilónu lekárskeho vied, v ktorom sa usídlilo viacero ústavov SAV. Chýbala mi tu interakcia a možnosti transferu poznatkov medzi doktorandmi,“ hovorí jeho zakladateľka Ing. Silvia Schmidtová, doktorandka z Ústavu experimentálnej onkológie Biomedicínskeho centra SAV. Študovala na Fakulte chemickej a potravinárskej technológie Slovenskej technickej univerzity a ako spomína, kvôli kvalitne vybaveným pracoviskám už ako študentka chodievala robiť väčšinu experimentov do laboratórií rôznych ústavov Slovenskej akadémie vied. Páčila sa jej komunikácia medzi školou, oddeleniami v ústavoch i jednotlivými vedcami. Keď po škole nastúpila minulý rok do ústavu ako doktorandka, chýbali jej práve tieto živé kontakty. Odborne aj ľudsky.

„Od presunu ústavov do areálu SAV na Patrónke očakávam, že sa to zmení a bude sa jednoduchšie kooperovať. Ide predsa o príležitosť na intenzívnejšie vzťahy nielen v rámci jedného ústavu. Veď sa sem premiestnilo viacero odborne veľmi blízkych inštitúcií. Je škoda nevyužiť takúto situáciu,“ vysvetľuje. Bolo jej jasné, že to niekto musí rozbehnúť, a práve doktorandi, všetko mladí ľudia, vlastne ešte študenti, sa jej na to zdajú vhodní. „Oslovila som pár z nich, tí sa toho chytili a podarilo sa nám celkom úspešný rozbeh,“ hovorí.

Predovšetkým sa chceli stretávať na doktorandských seminároch, ktoré by znamenali možnosť ďalšieho vzdelávania. Malo by ísť o vedecko-popularizačné akcie, na ktoré by si pozývali hosti – skúsených vedcov a lekárov, ale kde by si aj doktorandi mohli zdokonaľiť svoje schopnosti prednášať v rámci krátkych, na metodiku zameraných prezentácií. „A keďže pozývame kolegov z viacerých ústavov, zvolili sme témy prednášok tak, aby neboli nikomu cudzie,“ vysvetľuje S. Schmidtová. Napríklad doktorandi si tak

ING. SILVIA SCHMIDTOVÁ, DOKTORANDKA Z ÚSTAVU EXPERIMENTÁLNEJ ONKOLÓGIE BIOMEDICÍNSKEHO CENTRA SAV.

vymieňajú informácie aj o tom, aké prístroje a postupy v ktorom ústave majú, čo dokáže technika, a získavajú prehľad o tom, čo z vedecky blízkych ústavov SAV by im mohlo pomôcť pri ich práci.

Signál pre príbuzné ústavy

Oslovili kolegov z ústavov, ktoré sú zamerané biologicko-medicínsky. Zapojili celé Biomedicínske centrum SAV. Teda svoj Ústav experimentálnej onkológie, Ústav experimentálnej endokrinológie, Ústav klinického a translačného výskumu (bývalé Molekulárno-medicínske centrum) a Virologický ústav. Nechceli však vylúčiť ďalších doktorandov, najmä z Pavilónu lekárskeho vied. Takže pozvali ľudí z Ústavu molekulárnej fyziológie a genetiky a Ústavu pre výskum srdca SAV. „Plánujeme kontaktovať aj kolegov z Ústavu molekulárnej biológie,“ dodáva S. Schmidtová. Na otázku, či mali aj ambíciu vymieňať si čerstvé informácie o výskume v podobných oblastiach (napríklad na onkologickú problematiku, ktorej sa v SAV venujú vo viacerých ústavoch), odpovedá jej kolegyňa a spoluzakladateľka klubu Mgr. Svetlana Miklíková z Ústavu experimentálnej onkológie, že takýmto využitím klubových stretnutí SciMet sa zatiaľ nezaoberali, dôležitejšie je podľa nich hľadať témy spoločné pre ľudí s rôznym vedeckým zameraním.

Od polovice apríla, keď klub vznikol, pripravujú pravidelne dvakrát do mesiaca semináre. Prvú prednášku má vždy doktorand (alebo postdoktorand), druhú pozvaný hosť, skúsený vedec. Práve takéto prednášky by im vraj mohli pomôcť pri ich práci a tiež rozšíriť informácie o tom, čo sa deje vo svete vedy. „Skúsenejší kolegovia vedia poradiť aj v otázkach prístupu k výskumu. Napríklad – na čo sa zamerať, akým chybám sa ako vyhnúť,“ dopĺňa S. Miklíková.

Hľadá sa spoločná téma

Ako obe zdôrazňujú, program stretnutí plánujú postupne rozširovať. Chcú pripraviť napríklad školenia, na ktorých im skúsenejší kolegovia budú radiť, ako napísať žiadosť o grant, článok do vedeckého časopisu, ako spracovať pripomienky editorov, ako by mal vyzerať abstrakt či ako urobiť prezentáciu tak, aby bola zaujímavá. „Na tieto veci, ktoré súvisia s vedou, ale nesúvisia s experimentmi, by sme si chceli urobiť čas na špeciálnych kurzoch,“ pripomína S. Schmidtová. Zakladateľky klubu tak reagujú na informácie, čo by ich kolegovia doktorandi chceli na stretnutiach počuť. Okrem informácií o grantoch, prednáškach či prezentáciách viacerých z nich zaujímajú napríklad aj veci týkajúce sa štatistického vyhodnocovania výsledkov výskumov, čo môže byť užitočné takmer pre každého z nich.

Obe doktorandky sa pozerajú aj ďalej. Podľa nich by bolo zaujímavé zorganizovať doktorandskú konferenciu a perspektívne uvažujú aj o biologicky zameranej „letnej škole“. Hovorí, že zatiaľ sa také čosi na Slovensku nerobí. V prvom rade však treba nájsť spoločnú tému, ktorá by zaujala ľudí z viacerých ústavov.

Pokiaľ ide o fungovanie klubu, zatiaľ nevznikla žiadna jeho formálna podoba alebo zoznam stálych členov, vedenie a už vôbec nie priestory. Na jeho fungovanie sa momentálne podieľajú najmä tieto dve kolegyne z Ústavu experimentálnej onkológie BMC a spolupracou aj viacerí doktorandi z iných ústavov SAV. Klub funguje čo najjednoduchšie, za formálne výstupy možno považovať azda fotky a kroniku, s priestormi pomáha Virologický ústav.

(pod) | Foto: Vladimír Šimíček a archiv

PO PRVOM STRETNUTÍ SCIMET S PRVÝM HOSTOM, RIADITEĽKOU BIOMEDICÍNSKEHO CENTRA SAV A VÝZNAMNOU VIROLOGIČKOU PROF. RNDR. SILVIU PASTOREKOVU, DRSC.

LAUDAČNÝ DEŇ ETNOLÓGOV

Laudačný deň usporiadal pri príležitosti osláv 70. výročia svojho založenia v Bratislave Ústav etnológie SAV uprostred júna. Zúčastnili sa na ňom čestní hostia z viacerých krajín Európy, z partnerských a spolupracujúcich organizácií aj z obdobia vzniku a rozvoja tohto ústavu.

Ústav etnológie Slovenskej akadémie vied vznikol v roku 1946 ako Národopisný ústav Slovenskej akadémie vied a umení a v roku 1994 bol premenovaný na Ústav etnológie SAV. Jeho význam, dosiahnuté úspechy a poslanie ocenili v úvítacích príhovorech jeho riaditeľka Mgr. Tatiana Podolinská, PhD., v mene predsedu SAV prof. RNDr. Pavla Šajgalíka, DrSc., člen predsedníctva SAV RNDr. Tibor Morovics, CSc., ako aj bývalá riaditeľka ústavu PhDr. Gabriela Kiliánová, CSc., a bývalý predseda SAV prof. Ing. Štefan Luby, DrSc.

Súčasná riaditeľka T. Podolinská sa v príhovore dotkla často medializovaného problému: „Načo je nám veda?“ a „Načo sú nám spoločenské vedy?“. Ponúkla možné odpovede v rovine nutnosti zachovania „vedy pre vedu“ (základný výskum), „vedy pre spoločnosť“ (aplikovaný výskum) a „vedy pre verejnosť“ (veda on-line). Poďakovala tiež všetkým, ktorí sa podieľali a podieľajú na budovaní dobrého mena jubilujúceho pracoviska. Upozornila na zmenu jeho paradigmy smerom k modernej etnológii, ktorá je vedou o človeku v spoločnosti, pričom reaguje na aktuálne spoločenské výzvy nielen v rámci Slovenska, ale aj modernej Európy.

V pozdravných laudáciách čestných hostí odznelo veľa poďakovaní, oceňujúcich slov či povzbudení do ďalších rokov. Tento ústav je v súčasnosti vrcholným vedeckým pracoviskom základného a aplikovaného výskumu v odboroch etnológia, kultúrna a sociálna antropológia a religionistika. Jeho hlavným poslaním je skúmať človeka a jeho sociálne vzťahy, jeho spôsob života, ako aj kultúrne tradície v lokálnej a globálnej perspektíve s dôrazom na slovenský a stredoeurópsky kontext. Za uplynulé roky uskutočnil (alebo sa na nich podieľal) množstvo významných národných i medzinárodných projektov, vydal mnohé odborné publikácie a získal aj prestížne medzinárodné ocenenia.

V rámci slávnostného podvečera udelil ústav už za prítomnosti predsedu SAV P. Šajgalíka viacerým zamestnancom a odborným pracovníkom ocenenia a pamätnej plakety za ich prínos k rozvoju pracoviska a vedeckého odboru etnológia. „Naše vedecko-výskumné pracovisko sa posledné tri desaťročia výrazne posunulo od historického, vývinového alebo typologického štúdia (tradičnej) kultúry vlastného národa vo vlastnej krajine smerom ku komplexnejšiemu (antropologickému) výskumu človeka a jeho kultúry. Prejavila sa tiež dlhodobá snaha preniesť výskumy aj do iných krajín,“ konštatovala predsedníčka vedeckej rady tohto ústavu G. Kiliánová.

Od 90. rokov sa na pracovisku riešilo 64 medzinárodných projektov, z toho bolo

PRÍHOVOR RIADITEĽKY ÚSTAVU MGR. TATIANY PODOLINSKEJ, PHD. (VĽAVO)

osem financovaných z grantových schém Európskej únie. Okrem základného výskumu sa na pracovisku robia aj aplikačné projekty. Pod značkou Ústavu etnológie SAV sa uskutočnili stovky terénnych výskumov doma i v zahraničí.

Pri tejto príležitosti predstavili publikáciu *70 rokov Ústavu etnológie Slovenskej akadémie vied: continuity a diskontinuity bádania a jednej inštitúcie* (G. Kiliánová, J. Zajonc), ktorá zhodnocuje rozvoj etnologického výskumu na Slovensku, spojeného s dejinami pracoviska i v súvislosti širších spoločenských pomerov a diania. Súčasne otvorili výstavu *70 rokov medzi ľuďmi*.

Laudačný deň vyvrcholil odovzdaním pamätných plaket Ústavu etnológie SAV 11 domácim i zahraničným vedcom a vedkyniam, ktoré sa zaslúžili o rozvoj pracoviska, ako aj vedeckého odboru etnológia. Predseda SAV P. Šajgalík pri tejto príležitosti udelil Zlatú medailu SAV emeritnému pracovníkovi ústavu Dr. Mojmírovi Benžovi za celoživotné dielo.

(spn) | Foto: Arne Mann

VÝROČIE ÚSTAVU EXPERIMENTÁLNEJ ONKOLÓGIE

V porovnaní s vedeckými pracoviskami sveta s dvestoročnou tradíciou je Ústav experimentálnej onkológie Biomedicínskeho centra SAV len v „postpubertálnom veku“, uviedol v príhovore k 70. výročiu vzniku ústavu predseda SAV prof. RNDr. Pavol Šajgalík, DrSc. Aj preto ho veľké dni slávy ešte len čakajú.

K tejto príležitosti bolo v máji v Bratislave slávnostné zhromaždenie spolu s udeľovaním ocenení za celoživotné dielo v experimentálnej onkológii a popularizácii vedy. Konalo sa pod záštitou prezidenta republiky Andreja Kisku. Jeho blahoželanie k výročiu a úspechom, ktoré za uplynulých sedemdesiat rokov pri budovaní Ústavu experimentálnej onkológie jeho pracovníci dosiahli, tľmočil vedúci kancelárie prezidenta SR Štefan Rozkopál.

„Ústav vždy patril medzi avantgardné a je atraktívnym pôsobiskom aj pre mladých vedeckých pracovníkov,“ zdôraznil na slávnosti predseda SAV P. Šajgalík. Svojimi výskumnými aktivitami v oblasti molekulárnej onkológie a genetiky nádorových ochorení ústav významne prispel k zlepšeniu diagnostiky a liečbe rakoviny. Jeho vedeckí pracovníci získali viaceré prestížne ocenenia – štátne ceny, Ceny SAV, Zlaté pla-

kety Univerzity Komenského a Slovenskej lekárskej spoločnosti, Ceny ministra zdravotníctva, Ceny ministra školstva a mnohé iné. Niektorí spolupracovali v tímoch budúcich nositeľov Nobelovej ceny.

Ústav vznikol v roku 1946 v Nemocnici sv. Alžbety v Bratislave ako Ústav pre výskum a liečbu nádorov a jeho prvým riaditeľom sa stal prof. MUDr. Viliam Thurzo, DrSc. Po zoštatnení nemocnice tam vznikol Onkologický ústav v Bratislave. Jeho výskumná časť sa v roku 1969 začlenila do SAV ako Ústav experimentálnej onkológie.

Pod vedením svojich riaditeľov –

OCENENIE ZA DLHOROČNÚ PRÁCU ODOVDALI RNDR. MARGITE KLOBUŠICKEJ, CSC., DOC. ING. ČESTMÍROVI ALTANEROVI, DRSC., A ING. VERONIKE ALTANEROVEJ, CSC. (NA SNÍMKE VĽAVO SPOLU S MGR. LUCIOU KUČEROVOU, PHD.).

V. Thurza, MUDr. Viliama Ujházyho, DrSc., prof. MUDr. Juraja Šveca, DrSc., doc. Ing. Čestmíra Altanera, DrSc., RNDr. Jána Sedláka, DrSc., a Mgr. Lucie Kučerovej, PhD. (viac *Správy SAV* 3/2015, *Manažérska škola ako z malého princa*) – sa ústav počas 70-ročnej existencie zaradil medzi svetovo uznávané pracoviská. Slovom prof. RNDr. Silvie Pastorekovej, DrSc., riaditeľky Biomedicínskeho centra SAV, aj keď často chýbajú ústavu prostriedky, najsilnejšou hybnou silou je osobná motivácia.

Za Národný onkologický ústav vyzdvihol vynikajúcu spoluprácu s ústavom námestník riaditeľa MUDr. Jozef Šufliarsky, PhD., ktorý okrem iného menoval množstvo osobností ústavu. S pozdravným príhovorom prišiel dekan Prírodovedeckej fakulty UK doc. RNDr. Milan Trizna, PhD., ktorý poďakoval okrem úžasnej vedeckej spolupráce najmä v oblasti geotoxikológie a pri ďalších výskumoch aj za trpezlivosť pri práci so študentmi. Vystúpili aj ďalší hostia, MUDr. Eva Siracká, dlhoročná prezidentka Ligy proti rakovine, ktorá vznikla na pôde ústavu, aj RNDr. Margita Klobušická, CSc., prezidentka Nadácie pre výskum rakoviny, ktorá pomáha ústavu najmä pri dopĺňaní technického parku a finančne. (an)

KEĎ ZÁKLADNÝ VÝSKUM PLNÍ KONCERTNÉ SÁLY

Hoci viackrát zdôraznila, že ide o pracovisko základného výskumu, príklady aplikácií sype z rukáva. Napríklad – výsledky ich práce nezriedka počuť v koncertných sálach, pri vystúpeniach speváckych súborov či folklórnych súborov alebo hoci aj na obyčajnej tancovačke. Ošetrená – prípadne verejnosti vrátená – hudba je len časťou výstupov práce vedcov z Ústavu hudobnej vedy SAV. Viac v rozhovore s jeho riaditeľkou PhDr. Hanou Urbancovou, DrSc.

Váš ústav patrí v Slovenskej akadémii vied medzi tie s najdlhšou tradíciou...

Vznikol v roku 1943 v rámci Slovenskej akadémie vied a umení ako pracovisko základného výskumu pod názvom Hudobnovedný ústav. V roku 1951 rozšíril svoje zameranie, okrem hudobnej historiografie pribral do náplne aj výskum ľudovej hudobnej kultúry na Slovensku (pôvodne súčasť agendy zaniknutého Štátneho ústavu pre ľudovú pieseň), premenoval sa na Ústav hudobnej vedy a v roku 1953 bol medzi zakladajúcimi pracoviskami SAV.

Prečo istý predstih pred mnohými inými vedami?

Podobné pracoviská už boli v okolitých krajinách. Napríklad v Maďarsku vznikol Ústav hudobnej vedy v tridsiatych rokoch minulého storočia. Ale ak sa pýtate na príčinu, iste to bolo najmä preto, že hudobný život na Slovensku sa v štyridsiatych rokoch minulého storočia dostal do takeho štádia, že bolo potrebné zabezpečiť inštitucionálne aj základný výskum. Dokonca už pri vzniku nášho pracoviska boli predpoklady na širšie programovaný výskum nielen v oblasti hudobnej historiografie, ale aj hudobnej folkloristiky – dnes etnomuzikológie. Čo sa, ako sme spomínali, o pár rokov aj stalo.

Cítite nejakým spôsobom „vek“ alebo ak chcete – tradíciu tohto ústavu?

Samozrejme. Muzikológia je vedný odbor, ktorý funguje v pozícii modernej vedy

takmer stopäťdesiat rokov. Medzinárodný i národný kontext usmernil bádanie do oblastí, ktorým sa budeme venovať aj v budúcnosti. Takže stále napĺňame zámery, ktoré formulovali už zakladatelia ústavu v štyridsiatych a päťdesiatych rokoch minulého storočia.

Ako?

Predovšetkým – fungujeme podľa stredo-európskej koncepcie. Sme pracoviskom, kde vedľa seba existujú vlastne tri vedné disciplíny: historická hudobná veda, etnomuzikológia a systematická hudobná veda. Podobne postavený výskum v muzikológii je aj v okolitých krajinách. Sme na Slovensku jedinou inštitúciou, ktorá zabezpečuje všetky tri disciplíny muzikológie. Katedry na vysokých školách a univerzitách robia výber.

Vy nie? Mnohé ústavy si z možností, ktoré ponúka ich veda, často volia, na čo sa budú špecializovať. Vy ste to neurobili?

Tu treba pripomenúť, že prírodné a technické vedy pôsobia v medzinárodnom kontexte. Takže si špecializáciu môžu dovoliť. U nás je situácia iná. Uvediem príklad z hudobnej historiografie. Keby sme začali v rámci domácej hudobnej kultúry venovať pozornosť len hudbe obdobia stredoveku a povedzme dvadsiatemu storočiu, poznatkové vákuum, ktoré by tým vzniklo, nikto nezaplní. Hoci kolegovia zo zahraničia skúmajú naše prostredie, ale predsa – je to úplne iný, i keď pre nás tiež zaujímavý pohľad. A nemôžeme si zvoliť ani také riešenie, že by sme z troch vedných disciplín vybrali len jednu a na tú sa zamerali. Napríklad na hudobnú historiografiu. Čo by sa potom stalo s tradíciou etnomuzikologickej školy, ktorú vybudovali naši predchodcovia? Hoci v systematickej hudobnej vede istý výber robíme.

Prečo?

Sústredili sme sa na to, čo bolo u nás v minulosti tradíciou, a na to, čo dynamické vzniká v zahraničí. Zamerali sme sa na vybrané oblasti a špecializácie a na to, čomu sa nevenujú katedry. Máme dohodu s Katedrou muzikológie na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského a s Katedrou teórie hudby na Hudobnej a tanečnej fakulte Vysokej školy múzických umení. Je nielen o spolupráci, ale aj o istej deľbe špecializácií. Napríklad – nesústredujeme sa na výskum populárnej hudby a džezu, lebo tomu sa venuje kolegyňa na UK. Koniec koncov, ide o oblasť, ktorá je veľmi blízka mladým ľuďom, študentom. Tak je prirodzené, že má na škole dobré podmienky. A naopak, niektoré pred-

mety, ktoré školy nemajú pokryté internými pedagógmi, im zasa zabezpečujeme my.

Hovoríme o troch vedných disciplínach muzikológie: historickej hudobnej vede, etnomuzikológii a systematickej hudobnej vede. Tak sú postavené aj oddelenia ústavu. Môžeme si o každom z nich povedať čosi viac?

Najväčšie je oddelenie hudobnej histórie. Náplňou jeho práce je rekonštrukcia dejín hudby na Slovensku. Ale v širších, stredo-európskych a európskych reláciách. Som spokojná, že teraz máme výskum pokrytý plynulo – od stredoveku až po dvadsiate storočie. V minulosti to tak vždy nebývalo. Doplniť medzery nám pomohla generačná výmena v ústave. Teraz máme oprávnenú ambíciu pripraviť syntetické dejiny hudby na Slovensku, o ktoré je veľký záujem.

Myslíte vedeckú prácu alebo ich populárnejšiu podobu?

Ja by som to veľmi neoddeľovala. Naše práce, predovšetkým tie so syntetickým zameraním, sa zvyčajne uplatnia aj ako náučná literatúra či učebnice dejín hudby. Prinášajú najnovšie poznatky v koncentrovanej podobe, sú písané prístupným jazykom, takže môžu slúžiť aj širšiemu okruhu milovníkov tohto druhu umenia. Doteraz vznikli na našom pracovisku tri veľké hudobnohistorické syntézy. V roku 1957 vyšli prvé, takzvané akademické dejiny slovenskej hudby. Mali byť vystriedané viacvzťahovými dejinami, ale tento projekt nie je zatiaľ ukončený. V roku 1996 vyšli opäť nové jednozväzkové dejiny. Aj v angličtine.

Najčastejším pracoviskom hudobných historikov je archív?

Niekoľko typov archívov a zbierok. Lebo pracujú nielen s notovými prameňmi, ale aj s písomnými či obrazovými. Ich práca nezriedka ústi do spolupráce s interpretom a koncertnou praxou.

Sú viac muzikológovia ako historici?

Musia byť vzdelaním muzikológovia, špecializujú sa na hudobnú historiografiu aj na jednotlivé štýlové obdobia (stredovek, renesancia, barok, klasicizmus, romantizmus a 20. storočie). Majú teda blízko aj k všeobecnej historiografii. Táto väzba však dokáže vymedziť len vonkajšie vzťahy hudby – tie vnútorné smerujú k hudobnej štruktúre, k opisu hudobného štýlu, ktorý je doménou práce hudobného historika.

Čomu sa venuje oddelenie etnomuzikológie, ktoré vediete?

To v najväčšej miere zasiahol problém gene-

račnej výmeny. Pôvodne bolo oveľa väčšie, dnes máme problémy s prípravou odborníkov, niektoré špecializácie sa zatiaľ nepodarilo doplniť. V minulosti sa oddelenie venovalo ľudovej piesni, hudobným nástrojom a nástrojovej hudbe a dokonca aj tancu, teraz najmä ľudovej piesni (jej hudobnej i textovej zložke) a historickým prameňom ľudovej hudby. Ale tiež tradičnej hudobnej kultúre minorít. Podľa personálnych možností skúmame u nás napríklad aj rómsku, židovskú, maďarskú i nemeckú minoritnú kultúru. Kvôli lepšej predstave spomeniem z tém napríklad výskum hudby v období Vianoc, ktorý spájal prácu hudobných historikov i etnomuzikológov. Zahrnul nielen viacero historických období a žánrov, ale aj vianočnú tradíciu viacerých etnických menšín na Slovensku.

Etnomuzikológ, ak dobre rozumieme, má pracovisko najmä v teréne...

V podstatnej miere. Slovensko ešte stále poskytuje dobré podmienky na terénny výskum v tejto oblasti (na rozdiel od mnohých iných, napríklad západoeurópskych krajín). Takže chodí do terénu, kontaktuje takzvaných nositeľov tradície, pamätníkov. Skúma „živé formy“ hudby, ktoré u nás fungujú. Alebo sa zaujíma o rekonštrukcie hudobnej kultúry zo starších období, ktoré sú pamätníci schopní sprostredkovať. Ale dôležitou súčasťou začína byť pre neho aj práca v archíve. V múzeách a zbierkových fondoch. Za desaťročia dokumentačnej práce v teréne vznikol obrovský fond, s ktorým bude potrebné ďalej pracovať.

To sú najmä nahrávky, notové zápisy?

Zbierkové fondy oddelenia etnomuzikológie zahŕňajú rukopisné záznamy ľudových piesní, ale i zvukové nahrávky ľudových piesní a nástrojovej hudby. Tie vznikali najmä v období od šesťdesiatych do osemdesiatych rokov minulého storočia. Práve túto zbierku zvukových záznamov považujeme za mimoriadne hodnotnú nielen v domácich, ale aj medzinárodných súvislostiach. Ak vo väčšine inštitúcií v zahraničí takéto zbierky vznikali prevažne náhodným zhromažďovaním alebo voľným priradovaním menších celkov, u nás zbierka zvukových nahrávok vznikla na základe veľmi premyslenej a dôslednej dokumentačnej koncepcie. Naši predchodcovia najprv robili predbežný prieskum na území celého Slovenska, na ktorý nadviazali hlboké výskumy v jednotlivých regiónoch. Koncom osemdesiatych rokov sa začali robiť tematické sondy. Zamerané napríklad na vybraný hudobný nástroj, piesňový žáner a podobne. Základným výstupom mali byť hudobnoštýlové charakteristiky jednotlivých regiónov Slovenska, ktoré však naši kolegovia nestihli ukončiť a táto práca nás ešte len čaká. Je to pre nás výzva do budúcnosti.

Takže máte nazbieraný materiál za desaťročia, ktorý čaká na spracovanie?

Zvukové nahrávky a v menšej miere aj audiovizuálne snímky sa vždy využívali priebežne – pri spracovaní čiastkových tém,

PHDR. HANA URBANOVÁ, DRSC. MUZIKOLOGIČKA, KTORÁ ABSOLVOVALA HUDOBNÚ FAKULTU VYSOKEJ ŠKOLY MÚZICKÝCH UMENÍ V BRATISLAVE. OD ROKU 1992 PÔSOBÍ V ÚSTAVE HUDOBNEJ VEDY SAV, OD ROKU 2009 JE JEHO RIADITEĽKOU. ŠPECIALIZUJE SA NA ETNOMUZIKOLÓGIU A HUDOBNÚ TEÓRIU, VENUJE SA TRADIČNEJ PIESŇOVEJ KULTÚRE NA SLOVENSKU, HUDBE ETNICKÝCH MENŠÍN, AKO AJ HISTORICKÝM PRAMEŇOM HUDOBNÉHO FOLKLÓRU ČI VZŤAHU ĽUDOVEJ A UMELEJ HUDBY. ABSOLVOVALA ŠTUDIJNÉ POBYTY V NEMECKU, CHORVÁTSKU, POĽSKU A MAĎARSKU. ZÍSKALA CENU NÁRODOPISNEJ SPOLOČNOSTI SLOVENSKA PRI SAV ZA MONOGRAFIU MARIÁNSKE LEGENDY V ĽUDOVOM SPEVE. PRÍSPEVOK K TYPOLÓGIÍ VARIÁČNEHO PROCESU A CENU JOZEFA KRESÁNKU ZA VEDECKOVÝSKUMNÚ A PUBLIKAČNÚ ČINNOSŤ V OBLASTI SLOVENSKEJ ĽUDOVEJ PIESŇOVEJ TRADIČIE S PRIHLIADNUTÍM NA MONOGRAFIU TRÁVNICE – LÚČNE PIESNE NA SLOVENSKU. KU GENÉZE, ŠTRUKTÚRE A PREMENÁM PIESŇOVÉHO ŽÁNRU. JE EXTERNOU PEDAGOGIČKOU KATEDRY MUZIKOLOGIE FILOZOFICKEJ FAKULTY UK A KATEDRY TEÓRIE HUDBY HUDOBNEJ A TANEČNEJ FAKULTY VŠMU V BRATISLAVE.

ktoré boli dôležitou súčasťou terénnej dokumentácie. Tak je to aj dnes. Ideálna je situácia, ak si každý autor sám spracuje materiál zo svojho vlastného terénneho výskumu. Sú však dlhodobé výskumné úlohy, ktoré presiahli pôsobenie jednej vedeckej generácie. Príprava regionálnych monografií je jednou z nich.

Ako sa zbierky inak využívajú?

Zbierky, ktoré vznikli na základe terénnej dokumentácie z druhej polovice 20. storočia, získali medzicasom hodnotu vzácného historického materiálu. Záujem verejnos-

ti o ne je mimoriadny. Možno až extrémny. Spomeniem len záujemcov z rôznych folklórnych skupín a súborov, starostov obcí, editorov... Narážame pri tom na zložitý problém s autorskými právami. Zvukové a audiovizuálne nahrávky spevu a hudby totiž nie sú anonymnými „dátami“ z výskumu, ale veľmi komplexnými artefaktmi so zložitým autorským pozadím. S týmto problémom sa dnes musia vyrovnávať všetky archívy a zbierky ľudovej hudby v Európe. Našou úlohou je materiál vedecky spracovať a sprístupniť verejnosti – v súlade s platnou legislatívou. ▶

Môžeme si povedať príklad?

Uvediem jeden, ktorý je výsledkom takejto dlhodobej spolupráce. Etnomuzikológia sa venovala najmä živej tradícii. Teda v teréne zisťovala, aké hudobné prejavy sú aktuálne, aj to, čo si pamätali nositelia tejto tradície zo starších období. Ako sa však zväčšoval objem dokumentovaného materiálu v písomnej, zvukovej či audiovizuálnej podobe, vznikala potreba zaoberať sa týmito prameňmi hlbšie a do etnomuzikológie začali prenikať metódy hudobnej historiografie. Časť mojich kolegov stále priťahuje práca v teréne. Je tu však spomínaná otázka, čo s nazhromaždenými zbierkami materiálu od začiatku 19. storočia až po koniec 20. storočia. Treba s nimi predsa ďalej pracovať a túto prácu musia robiť odborníci na etnomuzikológiu. Ale s dostatočným rozhľadom aj v problémoch hudobnej historiografie. Je to pekný príklad vzniku novej špecializácie z pomedzia dvoch odborov – takzvanej historickej etnomuzikológie. Intenzívne sa rozvíja aj v zahraničí.

Názor, že najzaujímavejšie veci sa objavujú na pomedzí disciplín, si teda vy potvrdzujete bez toho, aby ste vyšli z ústavu...

Áno. Práve táto spolupráca oddelení patrí k skvelým tradíciám nášho pracoviska.

Hovorili ste o interdisciplinarite v rámci ústavu. Aké sú vaše vzťahy s inými pracoviskami?

Každý vedecký pracovník u nás má možnosť si rozvíjať vlastnú spoluprácu s ďalšími vednými odbormi mimo muzikológie. Ale tie zásadné partnerstvá sú jasné. Hudobný historik má prirodzene blízko k všeobecnému historikovi aj k odborníkom na dejiny umenia z iných umenovedných disciplín. Etnomuzikológ zasa k etnológom či kultúrnym a sociálnym antropológom. Keby sme sa však na túto otázku chceli pozrieť trochu hlbšie, mohli by sme sa vrátiť k podstate – presnejšie, k jednej z podstát – hudby. Tá bola v stredoveku vymedzená na báze tzv. kvadrívia [štvorice predmetov vyučovaných na stredovekých školách – poznámka redakcie]: aritmetika, geometria, astrologia a hudba. Mohli by sme dlho hovoriť o tom, ako je napríklad matematika blízka hudbe a prečo. Nie náhodou je medzi matematikmi veľa vynikajúcich hudobníkov. Pokojne môžeme povedať, že hudba sa ako jedna z mála oblastí skúmaných v treťom oddelení vied prirodzene otvára aj spolupráci s prírodnými a technickými vedami.

Spomínali ste jasné zameranie ústavu. Darı sa vám ho dodržiavať bez toho, aby ste obmedzili vedeckú slobodu svojich kolegov?

Platí sloboda bádania v rámci jednotlivých špecializácií. Každý rozhoduje sám za seba, čo bude robiť, ako nasmeruje svoj výskum v rámci odbornosti, ktorej sa venuje. Pritom musí prirodzene sledovať aj medzinárodný kontext a konfrontovať sa s ním. Čo treba usmerňovať, je vzájomná spolupráca, o ktorej sme hovorili. Musia vznikáť aj širšie kon-

► Keď sme pri zbierkach: bude o pár rokov ešte dosť zdrojov? Pamätníkov ľudových tradícií je čoraz menej...

Predstava, že naša generácia je posledným svedkom „živých foriem“ tradície, prežíva už pomaly dve storočia. Súvisí s takzvanou záchrannou koncepciou výskumu. Hovorí o tom, že je potrebné dokumentovať prejavy, ktoré nenávratne odchádzajú do zabudnutia s ich poslednými nositeľmi. Ale každá kultúra sa mení v čase, preto predmetom nášho výskumu sú aj jej premeny so všetkým, čo prinášajú. Etnomuzikológia ako vedná disciplína má však k dispozícii stále dosť zdrojov – aktuálnych foriem tradičnej hudby. Okrem iného aj v mimoeurópskych regiónoch, v mnohých oblastiach Afriky, Ázie či Južnej Ameriky... Pokiaľ ide o Slovensko – odchod pamätníkov bude znamenať, že do práce etnomuzikológa bude vstupovať čoraz viac histórie. Ale predmetom jeho záujmu môže byť aj naďalej živá tradícia – v podobe jej premien, pôsobenia vidieckych folklórnych skupín, kontinuity v rámci rodín a podobne.

Ale predsa, nehrozí Slovensku, že folklór bude okrajovou záležitosťou, ako sa to stalo v iných vyspelých krajinách?

Nespomínala som akúsi podpornú úlohu etnomuzikológov, ktorí môžu – tam, kde ľudová hudba stratila vývinovú kontinuitu – pomôcť na základe svojich poznatkov tradíciu obnoviť. Ale ja by som také obavy nemala. Jestvuje veľmi silná komunita ľudí, ktorí sa aktívne venujú ľudovej hudbe. Rôznym spôsobom. Od vlastných zberateľských aktivít cez našťudovanie notových transkripcií až po autorské úpravy.

Pozrime sa ešte na prácu tretieho oddelenia – systematickej hudobnej vedy...

To by malo zabezpečiť výskum v rámci disciplín, ktoré sú relatívne izolované a sú zamerané viac na teoreticko-systematické hľadisko. V súčasnosti máme v tomto oddelení zastúpenú hudobnú teóriu, hudobnú akustiku i hudobnú psychológiu. Kľúčová je hudobná teória, ktorá dokáže veľmi flexibilne vstupovať do spolupráce s ďalšími odbormi a špecializáciami. V inej podobe sme sa vrátili k organológii [viac na inom mieste *Správ SAV* – poznámka redakcie], dôležitá je aj spomínaná hudobná psychológia.

O čo ide?

Skúma procesy vnímania hudby, okrem iného aj s využitím matematických metód. Kolegyňa, ktorá sa tejto oblasti venuje, študovala muzikológiu, matematiku a všeobecnú psychológiu. Dnes patrí hudobná psychológia v medzinárodnom rámci k najdynamickejším odborom hudobnej vedy.

Ako spolupracujú tie tri oddelenia?

Najskôr by som zdôraznila, že na našom pracovisku nemáme zdvojené špecializácie. Každý sa venuje svojej oblasti, dominuje individuálna forma výskumu. S individuálnymi výstupmi. To však nevylučuje spoluprácu v rámci menších pracovných tímov, oddelení, z ktorej potom vznikajú rozsiahlejšie výstupy – kolektívne syntézy. A nemenej dôležitá je spolupráca medzi oddeleniami, ktorá sa týka rôznych prierezových tém. Keďže tieto oddelenia zastupujú tri samostatné vedné disciplíny, je to interdisciplinárny výskum na báze muzikológie.

cipované výskumné úlohy a syntézy z nich. Individuálne výskumné plány by s nimi mali korešpondovať.

A darí sa to?

V zásade áno, ale priebežne koordinovať spoluprácu stále považujem za aktuálnu úlohu. Hoci máme za sebou čiastočnú generačnú výmenu, stále máme kolegov, ktorí sa sústredili dlhodobo len na vlastné, individuálne výskumy. Ale práve spomínané väčšie syntézy najviac zaujímajú verejnosť. A do určitej miery aj usmerňujú individuálne plány.

Cítite za roky, čo ste v ústave – z toho sedem vo funkcii riaditeľky –, čosi ako spoločenskú objednávku? Tlak na to, čo by mal ústav prednostne riešiť?

V tejto práci sa nedá určiť deliaca čiara medzi tým, čo chceme robiť, a tým, čo vyžaduje verejnosť alebo hudobní experti. Je to prepojené. Sme jednoznačne inštitúcia základného výskumu, ale keď sa objavili kolegovia so záujmom robiť aplikovaný výskum, zdalo sa mi rozumné a prospešné túto skutočnosť akceptovať. Tak sme sa dostali napríklad k výskumu rómskej hudby a k historickým organom [viac na inom mieste – poznámka redakcie]. Musím však dodať, že v našich vedných disciplínach prináša základný výskum výsledky, ktoré možno okamžite uplatniť v praxi. Ako príklad môžem uviesť pramenné notové vydania.

Blíži sa transformácia ústavov na verejné výskumné inštitúcie. Aká je perspektíva ústavu?

Naše pracovisko je v súčasnosti funkčným vedecko-výskumným celkom, ktorý má dobrú perspektívu ďalšieho rozvoja. Nielen vďaka primeranému zastúpeniu muzikologických disciplín a špecializácií, ale aj s ohľadom na potenciál širokej interdisciplinárnej spolupráce mimo hraníc muzikológie. Máme viacero dlhodobých výskumných projektov, úloh a tém, ktorým sa chceme venovať aj v budúcnosti.

Máte problém s hľadaním nových ľudí?

My, pochopiteľne, podobný únik mozgov ako kolegovia z mnohých iných ústavov necítíme. Problém je skôr v tom, že príbuzné katedry vysokých škôl a univerzít majú čoraz menej záujemcov o štúdium, mnohí idú muzikológiu študovať do zahraničia. Pravda je však aj to, že katedry u nás smerujú svojich poslucháčov viac do iných oblastí – najmä do praxe hudobného života. Z mnohých sú napríklad hudobní dramaturgovia či manažéri, rozhlasoví redaktori, pedagógovia hudby.

Ako je to s projektmi?

Vychádzame z možností. Projekty VEGA využívame pri témach, ktoré sa viažu na jednotlivé špecializácie. Ďalšia možnosť je získať grant VEGA na väčší projekt, napríklad v rámci oddelenia. Projekty Agentúry na podporu výskumu a vývoja využívame

na finančne náročnejšie výskumy, napríklad na terénnu dokumentáciu alebo na témy, ktoré majú syntetizujúci charakter. Chceli by sme sa viac sústrediť na medzinárodné projekty.

Keď ste pred siedmimi rokmi nastupovali do funkcie, mali ste isté ambície. Podarilo sa ich naplniť?

Nastupovala som za pomerne komplikovanej situácie. Cítili sme, že je potrebné uskutočniť veľa zmien. Dnes môžem povedať, že sa nám viacero vecí podarilo. Sme funkčné vedecké pracovisko orientované na muzikológiu a – ako sme hovorili – nadväzujúce na dobré tradície z predchádzajúcich desaťročí. Obnovili sme doktorandské štúdium, oživilo ústavný časopis, rozšírili záber špecializácií a aj výrazne posunuli generačnú výmenu.

A čo ostalo na ďalšie roky?

Najmä – ako sme hovorili – chceli by sme klásť väčší dôraz aj na kolektívne syntézy, o ktoré je veľký záujem verejnosti.

Čo je úspechom hudobného vedca?

Určite kvalitná individuálna monografia. Korektné kritické vydanie hudobného prameňa s kľúčovým významom pre určitú hudobnú kultúru. Je to aj fakt, že vaše poznatky vníma verejnosť. Ale tiež začlenenie diela, ktoré muzikológ „objaví“, transkribuje, opíše a vydá – do koncertného života.

Martin Podstupka | Foto: Vladimír Šimčík

Z PROJEKTOV ÚSTAVU

Stredoveká liturgická hudba z územia Slovenska. Systematický výskum stredovekej hudobnej kultúry z územia Slovenska prebieha od roku 1999. Jeho súčasťou je evidencia, analýza a vyhodnotenie stredovekých prameňov liturgickej hudby, ktoré pochádzajú z obdobia od konca 11. storočia do začiatku 16. storočia. Na to vznikol komplexný systém spracovania rukopisov, ktorý sa dosiaľ aplikoval v niekoľkých formách výstupov (online databáza *Cantus planus in Slovacia*, faksimilové vydania, edícia *Catalogus fragmentorum cum notis musicis medii aevi in Slovacia*). Množstvo hudobných prameňov sa zachovalo iba vo fragmentárnej podobe. Vzácné rukopisy sa v priebehu 15. až 18. storočia dostali ďaleko od miesta vzniku a používania, mnohé z nich sa použili ako obalový materiál na väzby mladších kníh, úradných protokolov a pod. Z tohto dôvodu sa uskutočnil celoslovenský pramenný výskum fragmentárne zachovaných rukopisov a prebieha ich komparácia v medzinárodnej spolupráci. *PhDr. Eva Veseľovská, PhD.*

Pramene renesančnej a barokovej hudby na Spiši a v Európe. Cieľom projektu je výskum rukopisných prameňov hudby 16. až 18. storočia v spišských historických archívoch a knižniciach (Levoča, Spišská Nová Ves, Smolník, Kežmarok, Spišská Belá) a paralelne v zbierkach hudobníkov z historických miest strednej Európy (Vroclav, Krakov, Praha, Opava, Sibiu). Je zameraný na vyhľadávanie doteraz neznámych hudobných diel renesancie a baroka s presahmi do štýlového obdobia raného klasicizmu. Výskum zahŕňa identifikáciu, komparáciu a hodnotenie duchovnej a svetskej hudby domácich skladateľov, ako aj anonymnej hudby, v kontexte hudobného vývoja v Európe. Predmetom sú aj základné otázky historickej hudobnej vedy – analýza kompozičného štýlu jednotlivých autorských opusov, transkripcia hudby do modernej notácie a jej pramennokritické vydanie v rámci edície *Musica Scepustii Veteris*. *PhDr. Janka Petőczová, CSc.*

Súborné dielo Jána Levoslava Bellu. Projekt zameraný na výskum hudobného diela jedného z najvýznamnejších slovenských skladateľov Jána Levoslava Bellu (1843 – 1936), spojený s jeho vydaním. Pramennokritická edícia *Ján Levoslav Bella: Súborné dielo* predstavuje jeden z najvýznamnejších edičných projektov slovenskej hudobnej historiografie. Ide o prvé súborné vydanie hudobného diela slovenského skladateľa vôbec. Viacväzková edícia vychádza od roku 1997 vo vydavateľstve Hudobného centra v Bratislave. V kompetencii hudobnej historičky je základný pramenný výskum a hudobnotextová interpretácia. Od roku 2006 spolupracuje v stálom tíme editorov, ktorý dosiaľ publikoval päť zväzkov (napr. *Skladby pre organ*, 2006; *Piesne pre spev a klavír*, 2007; *Missa in b*, 2015). Moderná notová edícia nadväzuje na aktuálne postupy hudobnej textológie a edičnej praxe. Súborné vydanie diela jedného autora patrí k významným muzikologickým výstupom a má paralely vo všetkých vyspelých hudobných kultúrach. *PhDr. Jana Lengová, CSc.*

Historické záznamy slovenskej ľudovej hudby. K dlhodobým projektom pracoviska patrí výskum historických záznamov slovenskej ľudovej hudby, ktoré pochádzajú z 19. a 20. storočia a vznikali ako súčasť rôznych zberateľsko-dokumentačných a ideových koncepcií. K výsledkom z posledného obdobia patrí vydanie dvojdielnej rukopisnej zbierky Andreja Kmeťa z polovice 19. storočia (*Prostonárodné vianočné piesne*, 2007) a zvuková edícia fonografických nahrávok Leoša Janáčka a jeho spolupracovníkov z rokov 1908 až 1912, pripravená v medzinárodnej spolupráci (*As Recorded by the Phonograph*, 2012). V súčasnosti sa rekonštruje rukopisná zbierka slovenských ľudových piesní Karola Plicku, ktorej ťažisko vznikalo v rokoch 1923 až 1939. Cieľom projektu je začlenenie historických záznamov ľudovej hudby do rámca dejín slovenskej hudby, ale aj do kontextu dejín európskej etnomuzikológie. *PhDr. Hana Urbančová, DrSc.*

(uhv)

Sociológia a každodennosť bol názov konferencie, ktorú pri príležitosti životného jubilea svojej samostatnej vedeckej pracovničky doc. PhDr. Dilbar Alievy, CSc., usporiadal koncom júna v Bratislave Sociologický ústav spolu so Slovenskou sociologickou spoločnosťou pri SAV – sekciou metodológie. Pri tejto príležitosti si vedkyňa prevzala z rúk predsedu Slovenskej akadémie vied prof. RNDr. Pavla Šajgalíka, DrSc., Zlatú medailu SAV – ako uznanie celoživotného diela. D. Alieva je jednou z najplodnejších slovenských sociologičiek s výrazným ohlasom v zahraničí. Viac ako štyridsať rokov pôsobila ako vysokoškolská pedagogička a spoluutvárala na Slovensku štúdium sociológie ako samostatného odboru. Na Univerzite Komenského a potom na ďalších vysokých školách prednášala dejiny sociológie, súčasnú sociologickú teóriu, sociológiu každodennosti a hermeneutiku v sociológii. So Slovenskou akadémiou vied túto rodáčku z Moskvy spájala od roku 1975 práca v redakčnej rade časopisu *Sociológia* a vedenie sekcie sociologickej teórie v Slovenskej sociologickej spoločnosti pri SAV, ktorú v roku 1978 založila.

(pd) | Foto: Milan Zeman

Uznanie pre fyzika

Čestnú plaketu SAV Dionýza Ilkoviča za zásluhy vo fyzikálno-chemických vedách RNDr. Mariánovi Krajčímu, DrSc., z Fyzikálneho ústavu SAV odovzdal v máji v Bratislave zástupca podpredsedu SAV pre prvé oddelenie vied RNDr. Pavol Siman, PhD.. M. Krajčí je špičkový vedec-ký pracovník v oddelení fyziky kovov Fyzikálneho ústavu. Pri odovzdaní plakety ocenil prácu tohto vedca aj RNDr. Stanislav Hlaváč, CSc., riaditeľ Fyzikálneho ústavu SAV. M. Krajčí sa zaoberá štruktúrou a fyzikálnymi vlastnosťami komplexných kovových zliatin, najmä kvantovomechanickými výpočtami vlastností zliatin hliník – tranzitívny kov. Veľká časť jeho prác sa týkala porozumeniu štruktúre a vlastnostiam kvázikryštálov. Od roku 2005 sa zameriava na štúdium fyzikálnych vlastností povrchov kovových zliatin a od roku 2008 sa zaoberá katalytickými vlastnosťami povrchov komplexných kovových zliatin. (r)

SAV NAJDÔVERYHODNEJŠOU INŠTITÚCIOU

Slovenská akadémia vied je naj dôveryhodnejšia spomedzi 15 skúmaných inštitúcií. Ukázal to reprezentatívny výskum agentúry Focus začiatkom mája. Spomedzi respondentov, ktorí na otázku odpovedali, SAV skôr alebo úplne dôveruje až 80,3 percenta opýtaných. Druhou naj dôveryhodnejšou inštitúciou podľa výskumu bola RTVS s dôverou na úrovni 76 percent, na treťom mieste sa umiestnili slovenské vysoké školy (74,3 %). Na ďalších miestach sú Ozbrojené sily SR (73,6 %) a prezident SR (71,9 %).

Dôvera k SAV rastie s vekom a vzdelaním, pričom je jediná spomedzi porovnávaných inštitúcií, ktorej dôvera rastie so vzdelaním respondentov. Z hľadiska iných sociodemografických charakteristík respondentov, ako sú pohlavie, kraj alebo veľkosť sídla, nie sú vo vnímaní dôvery k SAV významnejšie rozdiely. Na otázku o dôvere voči SAV nevedelo odpovedať 8,9 percenta respondentov, čo predstavuje výrazný pokles oproti roku 2004, keď v podobnom výskume nevedelo vyjadriť svoj názor na SAV až 26,1 percenta opýtaných. Na túto otázku najčastejšie nevedia odpovedať ľudia so základným vzdelaním (17,5 %). Vzáh medzi nevyjadrením sa a vzdelaním je prítomný pri väčšine testovaných inštitúcií, jasnou výnimkou sú len vláda SR, prezident SR a ozbrojené sily.

„Veril a dúfal som, že Slovenská akadémia vied má v slovenskej spoločnosti pozíciu špičkovej vedeckej inštitúcie, a výsledok tento predpoklad potvrdil,“ komentoval výsledky prieskumu predseda SAV prof. Pavol Šajgalík. „Na druhej strane treba povedať, že takmer deväť percent ľudí sa nevie k dôveryhodnosti našej inštitúcie vyjadriť a to je téma, s ktorou musíme ďalej pracovať,“ doplnil. (vit, sč)

NOVÍ RIADITELIA

Predsedníctvo Slovenskej akadémie vied vymenovalo s účinnosťou od prvého júna prof. RNDr. Silviu Pastorekovú, DrSc., za riaditeľku Biomedicínskeho centra SAV a RNDr. Ľubicu Ditmarovú, PhD., za riaditeľku Ústavu ekológie lesa SAV. Za riaditeľa Geografického ústavu vymenovalo od prvého júla Mgr. Daniela Michniaka, PhD. Funkčné obdobie všetkých troch je štvorročné.

Silvia Pastoreková je absolventkou Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského (odbor všeobecná biológia), vedeckú hodnosť CSc. získala v odbore virológia (1992), hodnosť DrSc. v odbore onkológia (2003), vedecko-pedagogickú hodnosť doc. v odbore mikrobiológia (2006) a prof. v odbore molekulárna biológia (2011). Od ukončenia štúdia pracuje v Slovenskej akadémii vied, od roku 2009 bola vedúcou oddelenia molekulárnej medicíny vo Virologickom ústave SAV, od tohto roku poverenou riaditeľkou v Biomedicínskom centre SAV.

Počas vedeckej práce absolvovala niekoľko odborných študijných pobytov v zahraničí, viedla množstvo medzinárodných a národných vedeckých projektov, je spoludržiteľkou US patentu „MN Gene and Protein“ (Závada, Pastorek) a ďalších 40 patentov. Získala viaceré spoločenské ocenenia.

Ľubica Ditmarová je absolventkou Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského. Vedeckú hodnosť PhD. získala na Lesníckej fakulte Technickej univerzity vo Zvolene v odbore lesnícka fytoológia. V roku 1989 nastúpila do Ústavu ekológie lesa SAV, od roku 2011 bola námestníčkou riaditeľa. Je medzinárodne uznávanou odborníčkou v oblasti ekofyziológie lesných drevín, ťažisko jej vedeckej práce spočíva v rozvíjaní metód stresovej fyziológie a štúdiu adaptačných procesov pri lesných drevinách v podmienkach klimatickej zmeny. Bola a je zodpovednou riešiteľkou siedmich domácich vedecko-výskumných projektov, participovala na riešení medzinárodných projektov.

Daniel Michniak je absolventom Prírodovedeckej fakulty UK v Bratislave, kde získal aj vedeckú hodnosť PhD. v odbore regionálna geografia. V Geografickom ústave SAV pôsobí od roku 1997, od novembra 2014 do apríla tohto roka bol zástupcom riaditeľa a potom ho poverili vykonávaním funkcie riaditeľa. Jeho vedecko-výskumná činnosť sa zameriava na regionálnu a humánnu geografiu, venuje sa štúdiu dopravnej dostupnosti a dochádzky za prácou, regionálnemu rozvoju a rozvoju cestovného ruchu. Je riešiteľom viacerých medzinárodných a domácich projektov. Bol koordinátorom a hlavným riešiteľom slovenskej časti projektu

INFRAREGTUR v Programe cezhraničnej spolupráce PL-SK 2007 – 2013.

Získal Cenu SAV za výsledky spolupráce s vysokými školami a aj Cenu SAV za vedecko-popularizačnú a vzdelávaciu činnosť (cena udelená kolektívu Geografického ústavu SAV za encyklopedické dielo Slovensko A – Ž, spoluautor).

VÝZNAMNÉ PODUJATIA EKONOMICKÉHO ÚSTAVU SAV

Ďalšia z cyklu medzinárodných konferencií *Paradigmy budúcich zmien v 21. storočí* s podtitulom *Adaptačné procesy a pulzujúca ekonomika* sa konala koncom júna v Smoleniciach. Gestorka konferencie doc. Ing. Iveta Pauhofová, CSc., ju koncipovala so zameraním na integračné a globalizačné procesy, adaptačné procesy a zmeny prírodného prostredia, riadenie ekonomiky, vplyv technologických zmien na trh práce a spoločnosť, polarizáciu, nerovnosť, chudobu a globálny sociálny parazitizmus, príjmovú stratifikáciu a perspektívy polarizácie slovenskej spoločnosti do roku 2030.

Týmto témam sa v príspevkoch venovali slovenskí i zahraniční odborníci. Hovorilo sa napríklad o podstate problémov adaptácie globálnej spoločnosti a pulzujúcej ekonomiky v posledných desaťročiach (I. Pauhofová), nových tendenciách v adaptácii funkcií štátu v súčasných podmienkach globalizačných a integračných procesov (prof. Ing. Milan Šíkula, DrSc.). Súvislosti geopolitického a civilizačného charakteru v ázijskom priestore priblížil svojím príspevkom

Čína a Západ. Čo spája *hodvábna cesta* český politológ prof. PhDr. Oskar Krejčí, CSc. Radca vyslanec Ruskej federácie v SR Andrej Šabanov sa vo svojom príspevku venoval geopolitike Ruska v súčasných podmienkach, pričom poukázal na špecifické faktory existujúceho vzťahu medzi touto krajinou a EÚ. Druhý deň konferencie boli zasadnutia v sekciami, pričom prvá bola zameraná na *riadenie ekonomiky (národné hospodárstvo a podniky)*, druhá na *perspektívy polarizácie spoločnosti*. Po ukončení jednotlivých sekcií sa rozvinuli vecné diskusie. Konferenciu organizovalo oddelenie Svetová ekonomika Ekonomického ústavu SAV v spolupráci s viacerými partnermi a za finančnej podpory ZSE – E.ON.

Na začiatok júna pripravil Ekonomický ústav SAV aj medzinárodný vedecký seminár *Vybrané riziká vývoja svetovej ekonomiky*. Ako odznelo v prezentáciách, situácia svetovej ekonomiky prechádza komplikovaným vývojom, rastú riziká nedôvery a hrozby recesie. Odborníci varujú pred čoraz vyšším zadlžovaním sa štátov. Medzinárodný vedecký seminár nastolil a pomenoval problémové aspekty vývoja spoločnosti, jej ekonomiky, politiky a miesta a postavenia človeka miléniovej generácie nielen na trhu práce, ale predovšetkým v perspektíve vývoja spoločnosti.

POHĽAD NA ÚČASTNÍKOV KONFERENCIE PARADIGMY BUDÚCICH ZMIEN V 21. STOROČÍ

(w) | Foto: archív

VEDA V MÉDIÁCH

Veda sa nemôže uzatvárať do seba. Jej cesta k verejnosti je však zložitejšia, ako sa na prvý pohľad zdá. Z rôznych dôvodov. Svet médií sa v ére nových technológií dynamicky mení. Je často nevyspytateľný aj nekompromisný. Riadi sa však aj zákonitosťami, ktoré si v každodennom živote neuvedomujeme. Spoznať ich, no najmä nájsť možnosti účinnejšej prezentácie vedy v našom mediálnom svete – to bola téma workshopu, ktorý pre zástupcov ústavov SAV pripravila Komisia pre propagáciu a médiá SAV koncom júna v Starej Lesnej. Tomáš Prokopčák zo Sme na ňom načrtnol úskalia digitálnych médií a nutnosť zaujať, pretože približne 70 percent čitateľov v opačnom prípade odchádza v ére internetu zo stránky do desiatich sekúnd. Aj preto treba ponúkať príbeh, zrozumiteľne prezentovaný, umocnený faktickou presnosťou.

Na workshope sa podrobnejšie rozoberali sociálne siete, blogy, úskalia bulváru, ale aj snaha o zachovanie kreditu odbornosti v prezentáciách výsledkov vedcov zo SAV. Viliam Páleník z Ekonomického ústavu SAV prezentoval skúsenosti komunikácie s médiami a formy odborného prístupu. Načrel do zákútí vedeckého poradenstva, ktoré musí byť relevantné, vierohodné, legitímne aj aktuálne, ako aj do praktických rád v komunikácii s novinármi. Prezentáciu vedy na vzdelávacích a popularizačných podujatiach pre verejnosť a spoluprácu s médiami priblížili Ján Gálik z Neurobiologického ústavu SAV a Mária Zentková z Ústavu experimentálnej fyziky SAV, jedna z ocenených Cenou SAV za popularizáciu vedy (viac na inom mieste *Správ SAV*).

(sc) | Foto: Lubica Suballyová

Memorandum o porozumení

Memorandum o porozumení podpísali v máji predseda Slovenskej akadémie vied prof. Pavol Šajgalík a prezident Združenia automobilového priemyslu (ZAP) prof. Juraj Sinay. Združenie v ňom deklaruje záujem koordinovať spoluprácu so Slovenskou akadémiou vied v rámci nového Centra excelentnosti pre využitie pokročilých materiálov (CEMEA) s dôrazom na budovanie výskumnej a vývojovej platformy a posilnenia transferu poznatkov z akademických laboratórií smerom k možným koncovým používateľom. Projekt CEMEA robí Akadémia v rámci programu Horizont 2020 v spolupráci s Fínskym technickým výskumným centrom a Helsinskou univerzitou (viac *Správ SAV* 2/2016, *Keď silní ťahajú slabších*). „Podpis memoranda vnímam ako začiatok cesty,“ povedal P. Šajgalík bezprostredne po jeho podpísaní. „Predstavy výskumu a priemyslu o tom, čo je aplikovaný výskum, sa dosť často rôznia a nikdy ich nespojíme, keď nebudeme spolu komunikovať,“ dodal. „Aplikovaný výskum a ino-

vácie môžu byť v budúcnosti našim ťažiskom a zdrojom úspechu, nech je teda toto memorandum dobrým podkladom pre ďalšie pokračovanie našich zámerov,“ uviedol J. Sinay.

(zv) | Foto: Zuzana Vitková

Softvér pre spravodlivosť

Dve školenia, na ktorých sa takmer 40 prokurátorov z Okresnej prokuratúry a Krajskej prokuratúry v Nitre zoznamovalo so softvérom *Automatický prepis diktátu*, sa konali uprostred mája v Nitre. Jednou zo súčastí projektu Elektronické služby Generálnej prokuratúry SR v rámci Operačného programu Informatizácia spoločnosti bolo aj dodanie licencií programu Automatický prepis diktátu pre 900 prokurátorov a prokuratúriek pracujúcich na prokuratúrach všetkých stupňov na celom Slovensku. Program vyvinuli vedci z oddelenia analýzy a syntézy reči Ústavu informatiky Slovenskej akadémie vied spolu s kolegami z Katedry elektroniky a multi-mediálnych telekomunikácií Fakulty elektrotechniky a informatiky Technickej univerzity v Košiciach. Systém umožňuje prokurátorom diktovať texty z oblasti práva priamo do textového editora Microsoft Word. Okrem toho bol vyvinutý aj systém HVP, ktorý umožňuje hlasom vkladať údaje do položiek dokumentov v informačnom systéme Generálnej prokuratúry. (ui)

ZLATÁ MEDAILA IRINE BOKOVEJ

Zlatú medailu Slovenskej akadémie vied prevzala na svojej májovej návšteve Slovenska generálna riaditeľka UNESCO Irina Boková. Najvyššie individuálne ocenenie jej Akadémie udelila najmä za významné prehlbenie spolupráce medzi UNESCO a SR v oblasti vzdelávania, vedy a kultúry. Na pozvanie predsedu SAV Pavla Šajgalíka sa v rámci svojho programu zúčastnila v Smoleniciach okrúhleho stola.

Táto bulharská politička a diplomatka je generálnou riaditeľkou UNESCO od roku 2009. Je prvou ženou z východnej Európy, ktorá vedie túto organizáciu. Hlavnými pôsobnosťami UNESCO sú výchova a vzde-

lávania, prírodné vedy, spoločenské vedy, kultúra, a komunikácia a informácie. Vo všetkých týchto oblastiach generálna riaditeľka UNESCO aktívne pôsobí.

Generálna riaditeľka UNESCO sa v Smoleniciach zúčastnila na okrúhlym stole s pozvanými hosťami z vedeckej, vzdelávacej, kultúrnej aj komerčnej sféry na tému Kreativita a inovácie v teórii a v praxi. Ako zdôraznil pre *Správy SAV* podpredseda SAV pre prvé oddelenie vied Emil Višňovský, jeden z moderátorov – zúčastnili sa ho experti na tvorivosť nielen zo Slovenskej akadémie vied a vysokých škôl, ale aj z praxe, napríklad umenia či reklamy. V obsažnej disku-

sii zaznelo mnoho podnetných myšlienok zdôrazňujúcich trend, ktorý by mal viesť ku kritickému mysleniu. I. Boková v nej vydvihla, že kreativita a inovácia majú na Slovensku hlboké korene, ktoré čerpajú z bohatého kultúrneho dedičstva a rozmanitosti tejto krajiny. V tejto súvislosti spomenula ako príklad tvorivosti Bienále ilustrácií Bratislava, akciu, ktorá po desaťročia inšpiruje celé generácie detí a dospievajúcich vynaliezavosťou tvorcov. Na rozvoj kreativity a inovácií vo vede treba vytvárať podmienky nielen materiálne, ale aj stimulujúce v slobode myslenia a v spolupráci vedeckých, politických aj spoločenských subjektov. „Základom je vzdelanie, výmena ideí, rozvíjanie potenciálu kritického myslenia mladých ľudí, otváranie nových výziev,“ zdôraznila okrem iného I. Boková.

„Išlo o stimulujúcu diskusiu pre vedu, vzdelanie, kultúru, pre objavovanie nových technológií, ktorá vyústila do potreby uvoľňovania reťazí v slobodnom kreatívnom myslení, umožňujúcim objavovať nové riešenia a posúvať spoločnosť. Irina Boková v tomto zmysle podčiarkla nezastupiteľnú úlohu výchovy a vzdelávania mladej generácie,“ pripomenul P. Šajgalík.

Ústavy Slovenskej akadémie vied sa od roku 2003 podieľali na riešení 26 projektov UNESCO. V súčasnosti riešia päť takýchto projektov, z toho štyri v oblasti hydrologie a vodného hospodárstva (Ústav hydrologie SAV), jeden zameraný na klimatické a environmentálne zmeny (Ústav vied o Zemi SAV). Sú zamerané na aktuálne problémy (predpoveď povodní, systém včasného varovania pred povodňami, režim odtoku, klimatické zmeny a ich dôsledky na environmentálne zmeny). (sc, pd) | Foto: Vladimír Šimíček

JUBILEUM PROFESORA ŠTEFANA LUBYHO

Významné životné jubileum oslávil začiatkom mája prof. Ing. Štefan Luby, DrSc., vedec a výskumník v elektrotechnike a fyzike, pedagóg a literát. V Slovenskej akadémii vied pôsobí od roku 1964. V rokoch 1984 až 1992 bol riaditeľom Fyzikálneho ústavu SAV, v rokoch 1988 – 1989 vedeckým sekretárom SAV, v roku 1993 sa stal prvým podpredsedom SAV a v rokoch 1994 až 2009 bol jej predsedom.

V predvečer jeho životného jubilea usporiadal ALUMNI klub Slovenskej technickej univerzity prednášku Š. Lubyho, na ktorú prizvali hostí zo Slovenskej akadémie vied. Jubilant na Slovenskej technickej univerzite študoval, vedecky a pedagogicky pôsobil od získania inžinierskeho titulu, obhajoby dizertácie aj profesúry až po udelenie čestného titulu doctor honoris causa. Na stretnutí členov ALUMNI klubu STU pri príležitosti jubilea Š. Lubyho ocenil osobnosť tohto vedca aj predseda SAV prof. RNDr. Pavol Šajgalík, DrSc.

Koncom mája sa v Kongresovom centre SAV v Smoleniciach pri tej istej príležitosti konalo minisympóziu *Veda intímne*. Ideou bolo priblížiť zaujímavé a vzrušujúce stránky výskumu, ktoré spravidla ostávajú skryté zra-

ku verejnosti a aj vedeckým pracovníkom z iných oblastí.

V prednáške Exkurzia do archeológie zhrnul PhDr. Karol Pieta, DrSc., z Archeologického ústavu SAV päť zaujímavých prípadov pozadia slovenských archeologických nálezov, medzi nimi okolnosti objavy veľmožskej hrobky z Matejoviec. Prednosta Urologickej kliniky Lekárskej fakulty UK prof. MUDr. Ján Breza, DrSc., vo svojej prednáške Život v chirurgii dokumentoval, ako všeobecná chirurgia postupne diverzifikovala do trinástich oblastí, pričom jednu z nich tvorí chirurgia v urológii. Štefan Luby v prednáške Anekdoty zo života vo vede a v SAV zhrnul päťdesiat vtipných situácií, ktoré zozbieral medzi špičkovými osobnosťami.

Š. Luby predstavil na sympóziu aj novú knihu *Rodinná kronika*. V laudačnej časti prezentoval prof. MUDr. Ján Slezák, DrSc., súbor fotografií zo života Š. Lubyho a doc. MVDr. Branislav Peťko, DrSc., pásmo Š. Luby objektívnymi V. Rušina a B. Peťka.

Jubilanta zlatými medailami vyznamenala Slovenská lekárska spoločnosť a IDC Holding.

(sub, js) | Foto: archív

NA MINISYMPÓZIUM VEDA INTÍMNE PREDSTAVIL Š. LUBY NOVÚ KNIHU RODINNÁ KRONIKA.

Prof. Ing. Štefan Luby, DrSc., Dr.h.c. (narodený 6. mája 1941), je fyzik a vedecký pracovník Slovenskej akadémie vied. Je čestným doktorom univerzít Salento (Taliano), Slovenskej technickej univerzity v Bratislave, Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre a Trenčianskej univerzity Alexandra Dubčeka v Trenčíne. Zaoberá sa fyzikou polovodičov, kovov, elektronických súčiastok, laserovou technikou a röntgenovou optikou, nanovedami a nanotechnológiami. Je autorom vyše 400 vedeckých publikácií, ôsmich patentov a desiatich kníh literatúry faktu. Bol prezidentom federácie európskych akadémii All European Academies, Centra European Academy of Sciences and Arts, je viceprezidentom Európskej akadémie vied a umení v Salzburgu.

Brigita Schmögnerová
Kniha o vládnutí

Kniha o vládnutí je pokusom identifikovať, aké mocenské, stranické, personálne, ekonomické a iné záujmy formovali vládne sociálno-ekonomické politiky počas vlády širokej koalície v rokoch 1998 – 2002. Na ich pochopenie bolo potrebné identifikovať i východiskové podmienky, v ktorých táto vláda začala na slovenskej politickej scéne pôsobiť a ktoré boli poznačené vládnutím V. Mečiara a koalície strán Hnutie za demokratické Slovensko, Slovenská národná strana a Združenie robotníkov Slovenska. Transformačný model, ktorý sa v tom období presadzoval, a účasť Strany demokratickej ľavice na ňom stáli túto sociálnodemokraticky orientovanú politickú stranu podporu prevažnej časti voličstva. Sociálno-ekonomické dôsledky realizácie tohto modelu dopadali predovšetkým na jej voličskú základňu. SĎL zaplatila za vstup do vlády širokej koalície najvyššiu daň. Kým SDKÚ účasť v prvej Dzurindovej vláde vyniesla na dve volebné obdobia na piedestál moci, SĎL sa politicky „spálila“.

Tatiana Podolinská, Tomáš Hrustič (eds.)
Čierne-biele svety.
Rómovia v majoritnej spoločnosti na Slovensku.

Na tejto viac ako 600-stranovej publikácii sa autorsky podieľalo 22 expertov z rôznych disciplín zo Slovenska, Českej republiky a Bulharska, ktorí sa venujú výskumu Rómov na Slovensku. Kniha, ktorá vznikala niekoľko rokov v rámci projektu VEGA v Ústave etnológie SAV, prináša obraz sveta, ktorý nepoznáme, a preto ho vnímame ako svet, ktorý je opakom toho „nášho“. *„Chceli sme, aby jednotlivé kapitoly boli založené na dlhodobých etnografických výskumoch, aktuálnych kvalitatívnych či originálnych kvantitatívnych výskumoch naprieč sociálnymi a humanitnými disciplínami. Kniha tak ponúka interdisciplinárne, z rôznych strán nasvietené výsledky aktuálnych výskumov v tejto oblasti. Všetky texty sú podložené originálne interpretovanými dátami z autorských výskumov (terénnych, archívnych a iných) a tiež pracujú s aktuálnymi teoretickými konceptmi zo sociálnych a humanitných vied,*“ napísali vo svojom sprievodnom texte editori T. Podolinská a T. Hrustič. Na Slovensku a v Čechách dosiaľ chýbala publikácia, ktorá by detailne rozobrala určité aspekty života v rómskych komunitách, najmä vzťahy medzi nimi a majoritou z iného pohľadu, než bolo zvykom. Autori na mnohých príkladoch ukazujú, ako sa konštruovanie obrazu Rómov spája ruka v ruke pripísaním určitých etnických a kultúrnych stereotypov. Ide tiež o snahu priblížiť perspektívu vnútra rómskych komunit. Tieto pohľady sú užitočné pri zamýšľaní sa nad tým, prečo niektoré vyrovnávacie politiky či vládne opatrenia v praxi zlyhávajú.

Šoltés, Peter, Vörös, László a kolektív
Korupcia

Monografia sa sústreďuje na bádateľsky doteraz nie príliš frekventovaný jav – korupciu v uhorskej a slovenskej štátnej správe, parlamentných a župných voľbách a celkovo vo verejnom priestore. Autorský kolektív mapuje modely a premeny korupčného správania sa s dôrazom na ich sociálnu a kultúrnu podmienenosť. Ako ukazujú sondy do problému v časovom rozmedzí 18. – 21. storočia, bola uhorská a neskôr i (česko)slovenská štátna správa klientelizmom a nepotizmom do značnej miery definovaná. Jednotlivé kapitoly sú vystavené prevažne na pôvodnom výskume, bez toho, aby chýbalo solídne metodologické východisko. Zo sveta rodiacej sa uhorskej stoličnej správy v priebehu 18. storočia sa dostávame do 20. storočia. Zrod novej štátnej formy po „Veľkej vojne“ priniesol zmenu podôb korupčného konania, obmenili sa i klientelistické siete. Dochádza k masívnym posunom v majetkových vzťahov: pozemková reforma, nostrifikácia podnikov, sanácia bánk – a na všetkom sa priživuje „náš človek“...

